

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta

Katedra ústavního práva

Ústavní aspekty zániku československé federace

Diplomová práce

Pavel Janda

Vedoucí diplomové práce:
Doc. Dr. Ing. Ján Gronský, CSc.

Praha, září 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně a že jsem v ní vyznačil všechny prameny, z nichž jsem čerpal, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Praze dne 2. září 2010

.....

Pavel Janda

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl poděkovat panu docentu Dr. Ing. Jánů Gronsému, Csc. za jeho vstřícnost, cenné podněty, konzultace, zdroje a veškerou ochotu při psaní této práce. Velký dík pak patří také rodičům, přítelkyni a ostatním členům rodiny, kteří mi stáli oporou nejen při psaní diplomové práce, ale i při celém studiu.

V Praze dne 2. září 2010

Pavel Janda

Obsah:

Prohlášení.....	2
Poděkování.....	3
Obsah:	4
Úvod.....	6
1. Cesta ke společnému státu Čechů a Slováků.....	7
1.1 České země a Československý odboj za první světové války.....	7
1.1.1 Domácí a zahraniční aktivita.....	7
1.1.2 Ustavení reprezentativních orgánů.....	9
1.2 Vznik samostatného československého státu.....	10
1.2.1 Martyrium Rakouska-Uherska na konci války.....	10
1.2.2 28. říjen 1918.....	11
1.2.3 Martinská deklarace.....	12
2. Ústavní vývoj, česko–slovenské vztahy 1918-1989.....	14
2.1 Období 1918 – 1938.....	14
2.1.1 První kroky republiky	14
2.1.2 Od prozatímní ústavy k Ústavě 1920	15
2.1.2 Ústava Československé republiky	16
2.1.3 Cesta k autonomii Slovenska.....	17
2.2 Období 1938 – 1945.....	18
2.2.1 Tzv. „druhá československá republika“	18
2.2 Období 1938 – 1945.....	19
2.2.1 Tzv. „druhá československá republika“	19
2.2.2 Slovenský stát a Protektorát Čechy a Morava.....	21
2.2.3 Prozatímní státní zřízení ČSR.....	21
2.3 Období 1945 – 1948	23
2.3.1 Obnova právního pořádku.....	23
2.3.2 Pražské dohody.....	25
2.3.3 Prozatímní a Ústavodárné národní shromáždění.....	27
2.4 Období komunistického režimu (1948-1989).....	28

2.4.1 Únorové události roku 1948.....	28
2.4.2 Ústava 9. května.....	28
2.4.2 Období 1960– 1968.....	30
2.4.3 Období 1968– 1989.....	32
3. Zánik Československa.....	37
3.1 Vývoj po roce 1989.....	37
3.1.1 Listopad 1989.....	37
3.1.2 Ústavní změny v letech 1989 až 1992.....	37
3.1.3 Stručně o politickém vývoji v letech 1989 až 1992.....	42
3.2 Pomlčková válka	48
3.3 Dělbá kompetencí.....	50
3.4 Příprava nové federální ústavy.....	53
3.5 Zánik federace.....	54
3.5.1 Volby v červnu 1992.....	55
3.5.2 Povolební vyjednávání.....	57
3.5.4 Volba prezidenta republiky v roce 1992.....	60
3.5.5 Ústava Slovenské republiky.....	61
3.5.6 Mandát ke zrušení federace.....	63
3.5.7 Referendum.....	65
3.5.8 Uvažované způsoby zániku federace.....	67
3.5.9 Zvolený způsob zániku státu.....	68
3.5.10 Otázka státních symbolů ČR a federálních poslanců.....	72
Závěr.....	74
Seznam použité literatury a pramenů.....	76
Resumé – Ústavní aspekty zániku československé federace.....	80
Abstract - Constitutional aspects of the termination of the Czechoslovak Federation....	81
Klíčová slova / Kyewords.....	82

Úvod

K tématu „zániku československé federace“ jsem se poprvé dostal během studia prvního ročníku na právnické fakultě v rámci vědeckého semináře Doc. Gronského, který se věnoval postavení Slovenska v Československu. Vybral jsem si ho jako téma seminární práce, ale ukázalo se, že na „mé téma“ nebude čas a proto ho nemusím připravovat. Když jsem v nabízených tématech Katedry ústavního práva zahlédl „Ústavní aspekty zániku československé federace“, nemusel jsem váhat, téma diplomové práce jsem měl vlastně vybrané od prvního ročníku a ani jsem si to neuvědomoval.

Při promýšlení této práce jsem si uvědomil, že ač se většina žijících občanů České republiky narodila v době, kdy byl náš stát součástí Československa, pro dnešní žáky základních a středních škol je „Československo“ historií a o konci československé federace nastupující generace ví zhruba to, že Československo zaniklo. Asi se není čemu divit, zánik federace nepatří mezi mediálně frekventovaná témata a při výuce dějepisu se k této otázce a vzniku České republiky většinou z časových důvodů nedostane.

Má práce samozřejmě nemá a ani nemůže mít ambice rozšířit povědomí o událostech vedoucích k zániku společného státu Čechů a Slováků, ale rád bych v ní rozhodně události a jejich ústavní aspekty popsal.

Aby téma nepůsobilo vytrženě z kontextu dějin, budu se v první části zabývat samotným vznikem Československa a ve druhé části práce nastíním ústavní vývoj společného státu s důrazem na česko-slovenské vztahy. Ve třetí části popíši události, které vedly k samotnému zániku federace a zvolenou formu zániku. A pokusím se tím odpovědět na otázku: „Jaké byly ústavní aspekty zániku československé federace?“.

1. Cesta ke společnému státu Čechů a Slováků

Samostatné Československo bylo oficiálně vyhlášeno 28. října 1918, ale předkové Čechů a Slováků byli ve společném státě či státním útvaru sjednoceni již mnohem dříve. Prvním takovým státním útvarem byla v sedmém století Sámova říše, ve století devátém se stali předkové Čechů a Slováků součástí Velkomoravské říše, prvního státu západních Slovanů a nejmocnějšího státu tehdejší střední Evropy. Oba výše zmíněné útvary se nacházely i na území Českých zemí a Slovenska. Po zániku Velkomoravské říše se v průběhu 10. století na území Slovenska dostal kočovný kmen Maďarů, ti ovládli celé Slovensko, které se tak až do roku 1918 stalo součástí Uherského království. Od 15. století byly České země a Slovensko součástí Habsburské monarchie. Samostatný stát Čechů a Slováků však mohl vzniknout až na základě událostí, které přinesla první světová válka. Ta „vedla k rozpadu Rakousko-uherské monarchie a k vytvoření řady nástupnických států, mezi nimi i Československa.“¹

1.1 České země a Československý odboj za první světové války

V Sarajevu byl dne 28. června 1914 spáchán srbskými separatisty atentát na arcivévodu Františka Ferdinanda d'Este, následovníka rakousko-uherského trůnu. Rakousko-Uhersko reagovalo tím, že Srbsku vyhlásilo 28. července 1914 válku, která se v průběhu srpna téhož roku rozšířila téměř do celé Evropy a postupně přerostla ve světový konflikt.

1.1.1 Domácí a zahraniční aktivita

„Česká ani slovenská společnost nebyla na válku připravena a politická reprezentace jí byla zaskočena. Ani v Čechách a na Moravě, ani na Slovensku neexistoval nějaký nadstranický orgán, který by mohl hovořit jménem celé politické

¹ MĚCHÝŘ, Jan . Slovensko v Československu : Slovensko-české vztahy 1918-1991. s. 13

reprezentace a vyjadřovat tak v politické rovině celonárodní zájem.² Domácí česká politická reprezentace zůstávala víceméně pasivní a „až do roku 1917 v Čechách a na Moravě skutečně nebyly žádné známky viditelného protirakouského odporu ve smyslu boje za český stát.“³

Zástupci českého exilu aktivně vystupovali v boji za rozbití Rakouska-Uherska. Nejaktivněji se o samostatný československý stát zasazovali Tomáš Garrigue Masaryk a Edvard Beneš na české straně a Slovák Milan Rastislav Štefánik. Tyto tři osobnosti stály u vzniku Československé národní rady, v níž se v roce 1916 přeměnil Český zahraniční komitét. Československá národní rada koordinovala exilovou činnost v zahraničí. U států Dohody bylo vyvíjeno úsilí k prosazení samostatného státu československého národa. Podporou v tomto byly československé legie, které v průběhu války vznikly v Rusku, Francii a Itálii. Díky tomu, že legie bojovaly po boku států Dohody proti Centrálním mocnostem, bylo po válce Československo řazeno mezi vítězné mocnosti.

Ještě před ustavením Československé národní rady byla v USA 22. října 1915 podepsána Cleavelandská dohoda. Krajanské organizace Slovenská liga a České národní sdružení v ní poprvé dohodly, jak by měl vypadat budoucí československý stát. O tři roky později byl v Pittsburgu podepsán text vypracovaný T. G. Masarykem. Tzv. Pittsburskou dohodu podepsali 31. května 1918 zástupci Českého národního sdružení, Svazu českých katolíků, Slovenské ligy v Americe a T. G. Masaryk. Text dohody upřesňoval Cleavelandskou dohodu, oproti ní bylo ustoupeno od spolkového uspořádání, dohodnuto bylo, že nový stát bude mít republikánskou a demokratickou ústavu. Slovensko mělo získat autonomii se samostatnou státní správou, parlament a soudnictví. „V dohodě se nemluvilo o československém národě, ale jen o Češích a Slovácích,

² RYCHLÍK, Jan . Češi a Slováci ve 20. století : Česko-slovenské vztahy 1914-1945. s. 41

³ PEROUTKA, F. . Budování státu. I., Praha 1991 citováno v: RYCHLÍK, Jan . Češi a Slováci ve 20. století : Česko-slovenské vztahy 1914-1945. s. 42

českých zemích a Slovensku.“⁴ Upřesnění ponechává Pittsburská dohoda na právoplatné představitele obou národů v osvobozené vlasti.

Důležité pro další vývoj bylo bezesporu také uznání od francouzské vlády z 29. června 1918, kterým byla Československá národní rada uznána za legální představitelku Čechů a Slováků a za základ budoucí československé vlády. Následovalo uznání vládou Velké Británie z 9. srpna a 2. září uznání vládou USA a následně od dalších států.⁵

V roce 1917 začíná stoupat aktivita i doma v českých zemích. V květnu 1917 byli v Manifestu českých spisovatelů vyzváni čeští poslanci vídeňské poslanecké sněmovny, aby vystupovali proti snahám o utvrzení monarchie. Po vydání Manifestu čeští poslanci, kteří byli sdruženi do Českého svazu poslaneckého, vyslovili požadavky budoucího státoprávního uspořádání. Chtěli zrušit dualismus a přeměnit monarchii ve spolkový stát, jehož autonomní částí by byly i české země spojené se Slovenskem.⁶

V Tříkrálové deklaraci českých poslanců říšské rady a zemských sněmů z 6. 1918 byla vyjádřena vůle po politické a státní svébytnosti Čechů a Slováků, kteří byli chápáni jako slovenská větev českého národa.⁷ „*Tříkrálová deklarace (...) požaduje „právo na svobodný život národní a na sebeurčení národů“.* Toto prohlášení bylo ostře napadáno německými politickými kruhy v Čechách i vládními kruhy v Uhrách.“⁸

1.1.2 Ustavení reprezentativních orgánů

Česká zahraniční aktivita a zejména uznání Československé národní rady za legitimní představitelku "Čechoslováků" bylo impulsem i pro zvýšení aktivity domácích politiků. V roce 1916 byl založený Národní výbor, ten v roce 1918 již nevyvíjel žádnou

⁴ GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. Ústavní systém České republiky : základy českého ústavního práva. s. 14

⁵ VESELÝ, Zdeněk. Dějiny českého státu v dokumentech. s. 271

⁶ ZIMEK, Josef. Ústavní vývoj českého státu. s. 21

⁷ VESELÝ, Zdeněk. Dějiny českého státu v dokumentech. s. 268

⁸ MALÝ, Karel, et al. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. s. 268

rozhodující činnost, z iniciativy Antonína Švehly došlo v červenci 1918 k jeho obnovení a reorganizaci. Členy Národního výboru bylo 38 zástupců politických stran, klíčem k obsazení výboru se staly výsledky voleb do Říšské rady z roku 1911. Předsedou byl zvolen Karel Kramář. Národní výbor si stanovil vést národ k samostatnému československému státu. *„Při Národním výboru vznikl Slovenský komitét, ovšem Slováky zastupovali čeští slovakofilové.“*

Na Slovensku začalo být aktuální utvoření Slovenské národní rady, o čemž bylo diskutováno již před válkou. O vytvoření tohoto reprezentativního orgánu slovenského národa rozhodlo vedení Slovenské národní strany 12. září 1918 v Budapešti. Formálně se měla Slovenská národní rada ustanovit 30. října 1918 v Martině.⁹

1.2 Vznik samostatného československého státu

1.2.1 Martyrium Rakouska-Uherska na konci války

Od letních měsíců roku 1918 se vršily nezdary německé armády na západní frontě a rakouské na frontě italské. Vnitropolitická situace v Rakousku-Uhersku hrozila zhroucením. Vláda ztrácela kontrolu nad zemí, nefungovalo zásobování, hrozily sociální nepokoje. Vídeňská vláda měla prioritu v alpských zemích, a tak do nich začala z ostatních států říše vyvážet zásoby mj. potravin, obilí a uhlí. Proti vývozu potravin a důležitých surovin se ohradil Národní výbor a podpořil Socialistickou radu československou, kterou tvořili socialistické strany, k zorganizování generální stávky, která proběhla 14. října 1918.

V zahraničí vrcholila diplomatická aktivita. Z Československé národní rady se 26. září 1918 utvořila Prozatímní československá vláda. V čele vlády stanul T. G. Masaryk s Edvardem Benešem na postu ministra zahraničí a s ministrem války Milanem Rastislavem Štefánikem. Dne *„18.10.1918 tato prozatímní vláda vydala*

⁹ RYCHLÍK, Jan . Češi a Slováci ve 20. století : Česko-slovenské vztahy 1914-1945. s. 55-57

washingtonskou deklaraci o nezávislosti a dohodové státy pak vládu uznaly. Z mezinárodního hlediska vlastně Československo vzniklo dříve než ve skutečnosti.¹⁰ Tento dokument byl jasným prohlášením nezávislosti československého národa a „lze předpokládat, že ovlivnil i negativní odpověď amerického prezidenta na mírovou nabídku rakouského císaře.“¹¹

Císař Karel I. se ještě předtím ve svém manifestu z 16. října pokusil navrhnout budoucí spolkové uspořádání Předlitavska s jednotlivými samostatnými státy. Tento „císařův manifest o federalizaci říše umožnil v praxi legální existenci národních rad a výborů a postupné přebírání moci, takže objektivně sehrál pozitivní úlohu.“¹² Ale tato panovníkova aktivita se nesešla s dostatečným ohlasem a zájmem u dotčených států a jejich představitelů..

V jednotlivých částech monarchie začaly vznikat různé orgány (národní rady, národní výbory), které reprezentovaly jednotlivé národy a postupně přebíraly správu jednotlivých zemí. Když zástupci Rakouska-Uherska 3. listopadu podepisovali dohodu o příměří, vystupovali za stát, který v tu chvíli již de facto neexistoval.

1.2.2 28. říjen 1918

V polovině října 1918 začal být koordinován postup prozatímní vlády, která vyvíjela svou činnost v zahraničí, s domácí činností Národního výboru. Ve švýcarské Ženevě se 28. října 1918 setkala delegace Národního výboru vedená Karlem Kramářem s Edvardem Benešem. Na schůzce zazněly informace o dosavadní činnosti prozatímní vlády a dohodlo se budoucí československé státní uspořádání, složení vlády a osobě prezidenta.

V Praze mezitím 28. října členové Národního výboru přebírali kontrolu nad úřady. Když se mezi veřejnost rozšířila zpráva o Andrassyho nótě, v níž se ministr

¹⁰ RYCHLÍK, Jan . Češi a Slováci ve 20. století : Česko-slovenské vztahy 1914-1945. s. 54

¹¹ HARNA, Josef; FIŠER, Rudolf. Dějiny českých zemí II.. s. 135

¹² RYCHLÍK, Jan . Češi a Slováci ve 20. století : Česko-slovenské vztahy 1914-1945. s. 56

zahranicí Rakouska-Uherska hrabě Gyul Andrassy vyslovoval pro bezpodmínečné přijetí podmínek příměří prezidenta USA Wilsona, obyvatelé Prahy si ji vyložili jako rakouskou kapitulaci, vyšli do ulic a místy dokonce spontánně začali vyhlašovat samostatnost československého státu.

Národní výbor na situaci musel reagovat a na své pražské schůzi v podvečer 28. října vyhlásil československý stát. „*Jako první zákon československého státu byl přijat tzv. „recepční zákon“ č. 11/1918 Sb. z. a n., připravený narychlo A. Rašínem. Tímto zákonem došlo k plné formálněprávní kontinuitě nově vytvořeného státu s dosavadní habsburskou monarchií, tj. k převzetí rakouského a uherského právního řádu a rakouské a uherské veřejné správy.*“¹³

1.2.3 Martinská deklarace

Reprezentanti slovenského veřejného a kulturního národa se sešli 30. října 1918 v Turčanském Svatém Martině v místním tradičním slovenském národním centru. Zde byla ustavena Slovenská národní rada a přijata základní deklarace, jejíž návrh připravil S. Zoch. Jediným reprezentantem slovenského národa byla podle této deklarace Slovenská národní rada. „*Martinská deklarace byla vyvrcholením slovenských národně emancipačních snah, které začínaly být od května 1918 provázeny též prvními reprezentativnějšími projevy pro československou státní jednotu.*“¹⁴

Ačkoliv se slovenští reprezentanti sešli dva dny po vyhlášení československého státu Národním výborem v Praze, v Martině informaci o existujícím Československu ještě neměli. Text deklarace se 1. listopadu dostal do Prahy, Národním výborem byl přijat s nadšením a byl považován za dostatečné prohlášení pro společný stát Čechů a Slováků. A to i přesto, že je toto deklarováno jen na dvou místech textu: „*Slovenský národ je čiastka i rečove i kultúrno – historicky jednotného česko – slovenského*

¹³ GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. Ústavní systém České republiky : základy českého ústavního práva. s. 14

¹⁴ VESELÝ, Zdeněk. Dějiny českého státu v dokumentech. s. 278

národa...“ a že „ pre tento česko – slovenský národ žiadame i my neobmedzené samourčovacíe právo na základě úplnej neodvislosti...“. „Martinská deklarace se fakticky nepřihlašuje k jednotnému, natož centralistickému státu, nezakládá však také právo na autonomii, jakož ji nikterak nevylučuje.“¹⁵ Slovensko drželi Maďaři a nechtěli se ho vzdát. O budoucnosti Slovenska v rámci Československa tak musela rozhodnout vedle aktivních politiků i bojující armáda.

¹⁵ MĚCHÝŘ, Jan . Slovensko v Československu : Slovensko-české vztahy 1918-1991. s. 19

2. Ústavní vývoj, česko–slovenské vztahy 1918-1989

V této části předcházející kapitolám, které se věnují jádru této práce – zániku československé federace, je nastíněn ústavní vývoj mezi lety 1918 a 1989 zejména s důrazem na česko–slovenské vztahy.

2.1 Období 1918 – 1938

2.1.1 První kroky republiky

Po vyhlášení Československa stále ovládali většinu slovenského území Maďaři. Slovenská národní rada vyzvala k vytváření místních národních rad, ale těm se nedařilo převzít moc. Národní výbor jmenoval Vavro Šrobára zplnomocněným ministrem pro Slovensko. Vojenské jednotky obsazovaly slovenské území, formálně bylo obsazení dokončeno 4. února 1919, kdy Šrobár přesídlil do Bratislavy.¹⁶

Také na českých územích s německým obyvatelstvem se nastalá situace musela řešit za pomoci vojenské síly. V provinciích Deutschböhmen, Sudetenland, Böhmerwaldgau a Deutschsüdmähren se vyhlášení republiky v historických hranicích českých zemí setkala s odmítavým postojem tamních obyvatel, němečtí předáci se snažili Němci osídlená území odtrhnout od nově vzniklého státu a připojit jej k Německému Rakousku. To samozřejmě nehodlali dopustit představitelé nového státu. *„Stačil rázný postoj české politické reprezentace podpořený zásahem teprve vznikající ozbrojené moci, aby se německý odpor zhroutil. Do konce prosince 1918 byly oblasti s německým obyvatelstvem plně podřízeny centrálním československým orgánům.“*¹⁷

Dalším sporným územím bylo Těšínsko. Československo se o území bývalého těšínského knížectví dostalo do sporu s Polskem. *„Oba státy se snažily sporné území,*

¹⁶ MĚCHÝŘ, Jan . Slovensko v Československu : Slovensko–české vztahy 1918-1991. s. 23

¹⁷ HARNA, Josef. První československá republika : Pokus o demokracii ve střední Evropě. s. 4

*historicky náležící ČSR, etnickým charakterem spíše polské, ovládnout vojensky. Ozbrojený konflikt byl ukončen diplomatickým zásahem dohodových velmocí.*¹⁸

Podkarpatská Rus patřila původně k uherské části Rakouska-Uherska a součástí Československa se nestala hned při jeho vzniku. Část rusínské reprezentace chtěla příklon k Ukrajině, jiná část preferovala autonomii v rámci Uherska. „*Teprve závěrečné jednání Ústřední národní rady v Užhorodě 8. května 1919 rozhodlo, že Rusíni se připojí k Československé republice*“.¹⁹ Toto připojení Podkarpatské Rusi k Československu bylo následně potvrzeno i pařížskou mírovou konferencí.

2.1.2 Od prozatímní ústavy k Ústavě 1920

Dne 5. listopadu 1918 se vrátila ze švýcarské Ženevy delegace, kterou vedl Karel Kramář, a bylo započato s přípravami prozatímní ústavy, která měla stanovit republikánskou formu nového státu (*Republikánská forma vyplývá z nadpisu oddílu ustanovení „o prezidentu republiky“ a z §13, podle kterého se vyhlašují rozsudky „jménem republiky“*²⁰) a strukturu nejvyšších státních orgánů. Prozatímní ústava předpokládala existenci Národního shromáždění (vzniklo rozšířením Národního výboru), prezidenta republiky a vlády. Prezidentem byl 14. listopadu 1918 v nepřítomnosti Národním shromážděním zvolen T. G. Masaryk. Vláda měla 17 členů (15 Čechů a 2 Slováky: M. R. Štefánik a V. Šrobár).

Prozatímní ústava byla dvakrát novelizována. Zákonem 138/1919 Sb z. a n. byl počet členů Národního shromáždění rozšířen z 256 na 270. Stalo se tak z iniciativy slovenských poslanců, kteří působili na Slovensku jako poradci Vavro Šrobára a nemohli se tak práci ve sněmovně účastnit.²¹ Druhá novela prozatímní ústavy (zákon č. 217/1919 Sb z. a n.) upravovala vzájemné vztahy ústavních orgánů, zejména

¹⁸ MALÝ, Karel, et al. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. s. 278

¹⁹ Zakarpattia.net [online]. c2009 [cit. 2010-08-18]. Vznik Československa - Zakarpatská Ukrajina. Dostupné z WWW: <<http://zakarpattia.net/zakarpatska-ukrajina/historie/vznik-ceskoslovenska.html>>.

²⁰ MALÝ, Karel, et al. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. s. 273

²¹ MALÝ, Karel, et al. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. s. 274

rozšiřovala pravomoci prezidenta republiky na úkor Národního shromáždění. Posílené postavení hlavy státu převzala i ústava z roku 1920.²²

2.1.2 Ústava Československé republiky

Tvůrci první československé ústavy se nechali inspirovat již existujícími ústavami, mírovými smlouvami po I. světové válce i vlivy české tradice a myšlení. „Z ústavních předloh zde působila rakouská prosincová ústava z roku 1867 v oblasti zakotvení občanských práv, ústava USA z roku 1787 v oblasti soudnictví a utváření dělby moci, ústava Francie z roku 1875 v oblasti postavení parlamentu a prezidenta, švýcarská ústava v oblasti postavení vlády. Někteří autoři spatřují za důležité i vlivy ústavy belgické a ústavy Výmarské republiky 1919.“²³

Ústava byla součástí dokumentu, který tvořily tři části: preambule, uvozující zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. a samotný text ústavy.

Preambule byla inspirována preambulí americké ústavy z roku 1787. V tomto úvodním slavnostním prohlášení byla proklamována jednota československého národa, vůle po zavedení spravedlivého řádu a pokojného rozvoje v zemi. Preambule se odvolávala na duch dějin a vyjadřovala vůli přičlenit se do společnosti národů jako člen vzdělaný, mírumilovný, demokratický a pokrokový.

Samotný text Ústavy neobsahoval přechodná a závěrečná ustanovení, ale některé články uvozovacího zákona měla jim odpovídající obsah.

Text Ústavy tvořilo šest hlav (Všeobecná ustanovení; Moc zákonodárná. Složení a působnost Národního shromáždění a jeho obou sněmoven; Moc vládní a výkonná (President, Vláda, Ministerstva a nižší správní úřady); Moc soudcovská; Práva a svobody, jakož i povinnosti občanské; Ochrana menšin národnostních, náboženských a rasových).

²² GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. Ústavní systém České republiky : základy českého ústavního práva. s. 16

²³ ZIMEK, Josef. Ústavní vývoj českého státu. s. 34

„Ústavní listina se snažila shrnout všechny ústavní normy v jediný celek. Chtěla vytvořit rámec v němž se měla pohybovat praxe. Těžiště ústavy spočívalo v „technologii moci“, v dělbě moci mezi moc zákonodárnou a soudní. Ústava zakotvila způsob těchto mocí, jejich kompetence a vzájemné vztahy.“²⁴

Již v preambuli byly řešeny vztahy Čechů a Slováků. Byla zde konstruována idea jednotného, československého národa. Češi a Slováci byli bráni jako dvě větve jednoho národa. Ústava tedy neřešila vzájemný vztah Čechů a Slováků, přijetím idee čechoslovakismu nebyla otázka k řešení ani připuštěna. Na Slováky se tedy nevztahovala šestá hlava ústavy (Ochrana menšin národnostních, náboženských a rasových), nebyli bráni za menšinu, ale jako součást československého národa.

Zákonem č. 122/1920 Sb. z. a n. (jazykový zákon) byl stanoven jazyk československý²⁵, jako oficiální státní jazyk. *„V zákoně byly stanoveny zásady používání státního jazyka u soudů, státních úřadů, samosprávných úřadů“*. Pro menšiny bylo stanoveno, že pokud území soudního okresu obývalo více než 20 % občanů, kteří používali jiný než československý jazyk, mohli tento svůj jazyk používat u soudů i veřejných úřadů. Jazyková práva menšin byla tedy i přes upřednostnění československého jazyka (češtiny a slovenštiny) zabezpečena, a to i nad rámec poválečných mírových smluv.²⁶

2.1.3 Cesta k autonomii Slovenska

O autonomii Slovenska se píše již v Pittsburské dohodě z 30. května 1918, konkrétní uspořádání státu však tato dohoda ponechávala na českých a slovenských

²⁴ GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. Ústavní systém České republiky : základy českého ústavního práva. s. 17

²⁵ „Formulací o československém jazyku neměl zákonodárce v úmyslu řešit filologickou otázku, zda čeština a slovenština jsou, či nejsou jedním jazykem, ale použil tento termín jako právní fikci pro jazyk coby symbol státní svrchovanosti.“ (zdroj: WEYR, F.: Československé právo ústavní, Praha 1937, s. 285-286 citováno v: RYCHLÍK, Jan . Češi a Slováci ve 20. století : Česko-slovenské vztahy 1914-1945. s. 81)

²⁶ ZIMEK, Josef. Ústavní vývoj českého státu. s. 53

představitelích. Autonomistické hnutí nezískalo v letech 1918-1938 více než jednu třetinu voličů, kteří si uvědomovali, že Slovensko nemá dostatek kvalifikovaných lidí na potřebnou administrativní správu. Na druhé straně ani Češi nedali Slovákům přiměřený podíl na vládě. Slovenští autonomisté přitom společný stát i jeho vládu podporovali, chtěli zprvu jen zakotvení, že na autonomii mají právo, že bude v duchu Pittsburské dohody autonomie realizována postupem času.

Česká politická reprezentace se autonomii Slovenska bránila mj. i proto, že by hrozila opětovná německá snaha o autonomii pohraničí. Vzhledem k tomu, že na Slovensku žily asi 2 miliony Slováků a v celém Československu žily asi 3 miliony Němců, byla česká reprezentace v otázce autonomie Slovenska opatrná. „*Nikoliv zpupnost, ale strach z nedozírných následků (dostavily se tak jako tak na sklonku 30. let), vedl české politiky k setrvání na ideji čechoslovákismu.*“ Přitom autonomii ústava formálně přiznávala Podkarpatské Rusi, která však až do roku 1938 neměla žádné svéprávné postavení uvnitř Československa.²⁷

Do začátku třicátých let se slovenští autonomisté neprojevovali nijak radikálně, občas se dokonce přímo podíleli na vládě. Jejich cílem nebylo rozbití republiky, jak pravidelně opakovali ve svých projevech. Ve třicátých letech se situace vyostřila a podpisem Mnichovské dohody byla cesta k autonomii otevřena,²⁸ zároveň tak byla učiněna smutná tečka za první Československou republikou.

2.2 Období 1938 – 1945

2.2.1 Tzv. „druhá československá republika“

„Období tzv. „druhé republiky“ je faktický stav, vzniklý po odtržení

²⁷ MĚCHÝŘ, Jan . Slovensko v Československu : Slovensko-české vztahy 1918-1991. s. 29-35

²⁸ MĚCHÝŘ, Jan . Slovensko v Československu : Slovensko-české vztahy 1918-1991. s. 43,45

*československých pohraničních oblastí (celkem přes 41 tisíc km²) a jejich připojení k Německu, Maďarsku a Polsku.*²⁹

2.2 Období 1938 – 1945

2.2.1 Tzv. „druhá československá republika“

*„Období tzv. „druhé republiky“ je faktický stav, vzniklý po odtržení československých pohraničních oblastí (celkem přes 41 tisíc km²) a jejich připojení k Německu, Maďarsku a Polsku.*³⁰

V noci z 29. na 30. září podepsali zástupci čtyř zemí – Neville Chamberlain (premiér Velká Británie), Édouard Daladier (francouzský ministerský předseda), Adolf Hitler (německý kancléř) a Benito Mussolini (vůdce italského státu) – Mnichovskou dohodu. Podle této dohody muselo Československo do 10. října podstoupit třetinu území v pohraničí Německu, část Těšínska Polsku a jižní Slovensko s jihem Podkarpatské Rusi Maďarsku.

Mnichovská dohoda byla v rozporu s mezinárodním právem („Podle mezinárodního práva se mezinárodní smlouvy mohou týkat jen zúčastněných stran („*pacta tertiis nec nocent, nec posunt*“), tzv. „*res intero alios pacta*“ jsou neplatná a tím více jsou vyloučena tzv. „*pacta in detrimentum tertii*“, tj. smlouvy v neprospěch třetího.“³¹), vnucené přijetí Československem znamenalo i porušení československé ústavy, která požadovala souhlas Národního shromáždění pro každou změnu území. Národní shromáždění nebylo ani svoláno, natož aby se změnou území souhlasilo.

Slovenští autonomisté vycítili svou šanci v tzv. Žilinském manifestu, v němž požadovali autonomii Slovenska a samostatnou slovenskou vládu, ta byla jmenována

²⁹ GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. Ústavní systém České republiky : základy českého ústavního práva. s. 23

³⁰ GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. Ústavní systém České republiky : základy českého ústavního práva. s. 23

³¹ GRONSKÝ, Ján; HŘEBEJK, Jiří. Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. s. 121

následujícího dne (7. říjen 1938), formálně autonomii potvrdil ústavní zákon o autonomii Slovenskej krajiny č. 299/1938 Sb. z. a n. z 22. listopadu 1938. Po přijetí tohoto zákona se změnil název státu na Česko-Slovenskou republiku. Společně s tímto zákonem byl přijat i samostatný ústavní zákon o autonomii Podkarpatské Rusi č. 328/1938 Sb, z. a n..

Když byl 15. 12. 1938 schválen ústavní zákon č. 330/1938 Sb. z. a n., o zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Česko-Slovenské, byla likvidace československé ústavnosti utvrzena i formálně. „*Zmocňovací ústavní zákon v podstatě znamenal, že Národní shromáždění (které se poté už nesešlo), bylo zcela vyřazeno ze struktury ústavních orgánů republiky. Na jeho základě vydávala vláda (později protektorátní) nařízení s mocí zákona až do prosince 1940, kdy dvouletá zmocňovací lhůta vypršela; byla však prodloužena říšským protektorem.*“³² Tento ústavní zákon byl v rozporu se zásadami právního státu, s dělbou moci a demokratickými principy. Na dokreslení situace je třeba též uvést, že prezident republiky Edvard Beneš 5. října 1938 abdikoval a 22. října 1938 opustil území republiky. Rozpad ústavního systému, který se v Československu vytvořil v roce 1920, byl dovršen.

Dne 30. listopadu 1938 byl zvolen prezidentem Česko-Slovenské republiky Emil Hácha. Společně s ministrem zahraničí Františkem Chvalkovským podepsal Emil Hácha v Berlíně dne 15. března 1939 *protokol o zrušení samostatnosti Česko-Slovenské republiky, kterým byl vyjádřen souhlas s okupací českých zemí. „Tímto dnem bylo území Čech a Moravy obsazeno německou branou mocí a Česko-Slovenská republika v pomnichovské podobě přestala fakticky existovat a tohoto cíle bylo dosaženo i bez vypovězení války či přímým vojenským útokem.*“ Na území zaniklého státu vznikl Protektorát Čechy a Morava a Slovenský stát.³³

³² GRONSKÝ, Ján; HŘEBEJK, Jiří. Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. s. 134

³³ ZIMEK, Josef. Ústavní vývoj českého státu. s. 68-71

2.2.2 Slovenský stát a Protektorát Čechy a Morava

Dne 14. března 1939 Slovenský sněm vyhlásil samostatnost slovenského státu – Slovenské republiky. Protektorát Čechy a Morava formálně vznikl výnosem vůdce a říšského kancléře o zřízení Protektorátu Čechy a Morava z 16. března 1939. Slovenský stát definitivně zanikl 4. dubna 1945 dobytím hlavního města Bratislavy. Protektorát na českém území trval do německé kapitulace tedy do 8. května 1945. Na základě událostí 14.-15.3.1939 se *„Češi a Slováci dostali do zcela odlišných situací, což pak ovlivnilo jejich další vývoj i vzájemné vztahy.“*³⁴

Podle ústavního dekretu prezidenta republiky č. 11/1944 Úř. věst. čs. ze dne 3.8.1944, o obnovení právního pořádku, nejsou předpisy vydané na československém území v době nesvobody³⁵ součástí československého právního řádu.³⁶ Vydáním tohoto ústavního dekretu také došlo k ústavní restituci k obnovení účinnosti československé ústavní listiny.³⁷

2.2.3 Prozatímní státní zřízení ČSR

*„Pod pojem prozatímního státního zřízení je nutné zařadit dvě ústavní skutečnosti. Je to za prvé, zřízení nejvyšších státních orgánů moci zákonodárné a výkonné (které reprezentují státní moc). Za druhé, je to nepřetržitá existence československého státu, která je vyjádřena vůlí lidu tento stát obnovit. Jak zahraničním, tak i domácím odbojem prokazoval lid československého státu, že nerezignoval na existenci samostatného státu.“*³⁸

³⁴ RYCHLÍK, Jan . Češi a Slováci ve 20. století : Česko-slovenské vztahy 1914-1945. s. 171

³⁵ Doba nesvobody byla ústavním dekretem prezidenta republiky č. 11/1944 Úř. věst. čs.a nařízením vlády z července 1945 stanovena na období 30. září 1938 až 4. května 1945. (zdroj: GRONSKÝ, Ján; HŘEBEJK, Jiří. Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. s. 178)

³⁶ GRONSKÝ, Ján; HŘEBEJK, Jiří. Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. s. 178

³⁷ GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. Ústavní systém České republiky : základy českého ústavního práva. s. 24

³⁸ ZIMEK, Josef. Ústavní vývoj českého státu. s. 79

Prozatímní státní zřízení se formovalo kolem prezidenta Beneše, který pobýval v zahraničí, zformováno bylo v polovině roku 1940. Nejprve však došlo na podzim 1939 v Paříži k ustavení Národního výboru Československého. Po pádu Francie se exilová reprezentace přesunula z Paříže do Londýna. Prozatímní státní zřízení představoval prezident, vláda a státní rada. Prezident Beneš abdikoval 5. října 1938 a opustil republiku, „v červnu 1940 však prohlásil za neexistující a bezprávné všechno to, k čemu došlo od září 1938 (od „Mnichova“), neboť k tomu došlo nezákonně, z přinucení.“ Poté (vyvozeno z volby prezidenta republiky v prosinci 1935 a ústavy 1920) převzal plné moci ústavního činitele. Ve funkci prezidenta republiky zůstal i po vypršení funkčního období v roce 1942. Během prozatímního státního zřízení byla prezidentskými dekrety (dekret prezidenta republiky č.2/1940 Úř. věst. čs., o prozatímním výkonu moci zákonodárné) zákonodárná moc přenesena na prezidenta. „Konstrukce s prezidentskými dekrety se sice neopírala o žádné ustanovení ústavní listiny z r. 1920, odpovídala však zásadě právní kontinuity, již dr. Beneš záhy po 15. březnu 1939 zformuloval a kterou později vyjádřil oficiálně v (...) dekretu prezidenta republiky č. 11/1944 Úř. Věst. čs., o obnovení právního pořádku.“ Státní rada (zřízená ústavním dekretem) byla poradním sborem prezidenta republiky, plnila též funkci kontrolního orgánu a projednávala i dekrety prezidenta republiky. Vláda byla iniciativním orgánem, který připravoval návrhy dekretů k vyhlášení prezidentem republiky. „První prozatímní československá vláda v exilu byla prezidentem Benešem jmenována 22. července 1940. Měla předsedu (Msgr. Šrámek) a dále 12 ministrů a státních tajemníků české o slovenské národnosti.“³⁹

Na Slovensku prvotní nadšení občanů ze samostatného Slovenského státu vyprchalo a stále více se projevoval odpor k válce proti Sovětskému svazu. Během roku 1943 se začali sbližovat odpůrci klerofašistického režimu, demokraté a komunisté začali jednat a „do popředí se dostávala myšlenka ozbrojeného povstání proti vládě a vůle k

³⁹ GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. Ústavní systém České republiky : základy českého ústavního práva. s. 25, 26

obnově Československé republiky. Na tomto základě pak zástupci komunistů (Karol Šmidke, Gustáv Husák, Ladislav Novomeský) a občanské opozice (Ján Ursíny, Jozef Lettrich, Vavro Šrobár) uzavřeli tzv. Vánoční dohodu, v níž se zavázali ke spolupráci v boji za obnovu společného státu Čechů a Slováků.⁴⁰ Odpůrci režimu se formálně ustavili ve Slovenské národní radě, která byla řídicím orgánem odboje. Navázala kontakt s odbojem v zahraničí a připravovala národní povstání, kterým se v srpnu 1944 definitivně přihlásil slovenský odboj k ideji obnoveného Československa. Slovenská národní rada na osvobozeném území přebírala moc a zřizovala nové orgány. Stala se novým mocenským orgánem a na území Československa tak vzhledem k činnosti orgánů prozatímní vlády i Slovenské národní rady došlo k dualizaci ústavního života.⁴¹

Po druhé světové válce vznikla soustava národních výborů, právním základem jim byl ústavní dekret prezidenta republiky č. 18/1944 Sb. Ze 4.12.1944 (vznikaly však živelně ještě před právním zakotvením). Ve srovnání s prvorepublikovou Ústavou 1920 se jednalo o významný zásah do koncepce právní kontinuity.⁴²

2.3 Období 1945 – 1948

2.3.1 Obnova právního pořádku

V závěru druhé světové války (březen 1945) proběhlo v Moskvě jednání mezi Československou exilovou vládou a prezidentem Edvardem Benešem na jedné straně a moskevská emigrace, kterou tvořili představitelé Komunistické strany Československa. Výsledkem jednání byla vláda, jmenovaná 4. dubna 1945 a tzv. Košický vládní program. „Uznával svébytnost samostatného slovenského národa, zásadu „rovného s rovným“. Akceptoval v zásadě principy Pittsburské dohody a zákon o autonomii

⁴⁰ HARNA, Josef; FÍŠER, Rudolf. Dějiny českých zemí II. s. 197

⁴¹ ZIMEK, Josef. Ústavnost a český ústavní vývoj. s. 131

⁴² GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. Ústavní systém České republiky : základy českého ústavního práva. s. 30

*Slovenské krajiny z listopadu 1938. Stanovil, že Slovenská národní rada bude „nositelkou státní moci“, moci zákonodárné, vládní a výkonné, a bude mít také svůj výkonný vládní orgán, Sbor slovenských národních pověřenců.*⁴³ Košický vládní program daleko překročil hranice ústavněprávní kontinuity, krom výše uvedeného mimo jiné opustil koncepci čechoslovakismu, obsahoval souhlas s vytvářením slovenských vojenských útvarů, zavedl se politický systém Národní fronty, kde všechny politické strany jsou stranami vládními, byla vytvořena soustava národních výborů jako orgánů veřejné správy. Košický vládní program se stal základem pro směr činnosti vlády, která na osvobozeném území přebírala moc, současně se také stal programovým základem pro následný proces nastolení diktatury proletariátu v stalinském pojetí, který má svůj počátek již v moskevských jednáních v prosinci 1943 a v Slovenském národním povstání a vyvrcholil v Únoru 1948.⁴⁴

Stojí také za zmínku, že na Slovensku měli vlastní představu o budoucím vývoji v zemi. Gustáv Husák přišel před přijetím Košického vládního programu s usnesením Slovenské národní rady a navrhoval federální uspořádání. Jednalo by se o vytvoření faktické asymetrické federace. Tento návrh byl odmítnut českými stranami s výjimkou komunistů.

Česká národní rada vznikla 30. dubna 1945 a byla řídicím orgánem povstání proti nacistům. „*Česká národní rada, na rozdíl od svých jmenovkyň na Zakarpatské Ukrajině i na Slovensku, odevzdala 11. dubna 1945 vládě oficiálně správu českých zemí a ukončila svoji činnost.*“⁴⁵ Vláda na ukončení činnosti České národní rady naléhala, byla pod tlakem sovětského velvyslanectví a představitelů rudé armády, „*kteří*

⁴³ MĚCHÝŘ, Jan . Slovensko v Československu : Slovensko-české vztahy 1918-1991. s. 65

⁴⁴ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa 1945-1960. s. 22

⁴⁵ GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. Ústavní systém České republiky : základy českého ústavního práva. s. 28

vyjadřovali nedůvěru v Českou národní radu, zejména z hlediska politické linie vyjadřované tímto orgánem.“⁴⁶

2.3.2 Pražské dohody

Poměry mezi Slovenskou národní radou a centrálními orgány byly v průběhu jednoho roku (od června 1945 do června 1946) upraveny třemi pražskými dohodami. Bylo potřeba vyřešit vzniklý právní dualismus, kdy vedle prezidenta republiky vydávajícího dekrety na Slovensku, působila Slovenská národní rada. „Vzniklá dualistická koncepce měla být podle Košického vládního programu odstraněna „rozdělením kompetence mezi orgány vlády ústřední a slovenské“ tak, že se „legitimní zástupci českého a slovenského národa na tom dohodnou“.“⁴⁷

První pražskou dohodou byla Dohoda mezi vládou Československé republiky a předsednictvem Slovenské národní rady ze dne 2. června 1945, navazovala na nařízení Slovenské národní rady o zákonodárné moci na Slovensku, moc zákonodárná se přesouvala z pravomoci Slovenské národní rady na prezidenta republiky, který ve společných věcech na návrh vlády a po dohodě se Slovenskou národní radou vydává dekrety. Touto dohodou se i výkonná moc celostátního charakteru přesunula na vládu. První pražskou dohodou byl odstraněn dualismus moci výkonné, ale díky neexistenci České národní rady setrvala asymetrická podoba.

Druhá pražská dohoda je výsledkem jednání vlády Československé republiky a Slovenské národní rady z 11. dubna 1946. Rozšířila pravomoci prezidenta a kompetence ministrů Československé vlády i na Slovensko.

Třetí pražskou dohodou byla Dohoda stran sdružených v Národní frontě ze dne 27. června 1946. Byla uzavřena již po volbách do Ústavodárného národního

⁴⁶ ZIMEK, Josef. Ústavnost a český ústavní vývoj. s. 130

⁴⁷ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa 1945-1960. s. 49

shromáždění, které proběhly 26. května 1946⁴⁸ a které ji svým výsledkem ovlivnily. „Na uzavření dohody trvali především komunisté. Šlo jim zejména o to, aby byl po volebním úspěchu Demokratické strany na Slovensku maximálně posílen vliv ústředních státních orgánů (zvláště vlády a ministerstev) na řízení státních záležitostí na Slovensku, a zabránit tak Demokratické straně zúročit své volební vítězství. Snahou komunistů bylo upevnit centralismus, státní jednotu a prosadit na Slovensku vládní moc na úkor slovenských národních orgánů to i opuštění zásad, slavnostně vyhlášených v Košickém vládním programu a utvrzených nejen v předcházejících pražských dohodách, ale i v ústavním zákoně č. 65/1946 Sb. A dalších právních předpisech, zejména též v nařízeních Slovenské národní rady.“⁴⁹ Třetí pražskou dohodou byla oddělena výkonná moc Sboru pověřenců od Slovenské národní rady a její normativní pravomoci, zároveň se posílila pozice a vliv centrální vlády, pověřenci se stali odpovědnými jednotlivým ministrům a vládě.⁵⁰ „Stala se (podobně jako předcházející dvě pražské dohody) specifickým pramenem ústavního práva. Z hlediska postavení a pravomocí slovenských národních orgánů šlo o zásadní obrat v budování asymetrického modelu státoprávního uspořádání vztahu Čechů a Slováků, který později dostal definitivní ústavní podobu v Ústavě 9. května.“⁵¹

⁴⁸ Výsledky voleb do Ústavodárného národního shromáždění z 26.5.1946: České země: Komunistická str. Českosloven. - 40,3%, Čsl. str. socialist. (nár. soc.) - 23,8%, Čsl. str. lidová - 19,9%, Čsl. soc. dem. str. dělnická - 16,0%; Slovensko: Demokratická strana - 62,3 %, Komunistická str. Slovenska - 30,4%. Strana slobody - 4,3%, Strana práce - 2,9%; Československo celkem: Komunistická str. Českosloven. - 31,0%, Čsl. str. socialist. (nár. soc.) - 18,3%, Čsl. str. lidová - 15,3%, Demokratická strana - 14,3%, Čsl. soc. dem. str. dělnická - 12,3% , Komunistická str. Slovenska - 7,0%. Strana slobody - 1,0%, Strana práce - 0,7% (zdroj: Český statistický úřad. Czso.cz [online]. 200? [cit. 2010-07-31]. Výsledky voleb v Československu (mandáty ve společných zákonodárných sborech). Str. 17) Dostupné z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EAADE/\\$File/422008k03.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EAADE/$File/422008k03.pdf))

⁴⁹ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa 1945-1960. s. 211

⁵⁰ ZIMEK, Josef. Ústavnost a český ústavní vývoj. s. 132

⁵¹ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa 1945-1960. s. 211

2.3.3 Prozatímní a Ústavodárné národní shromáždění

Prvním poválečným československým parlamentem se stalo Prozatímní národní shromáždění, bylo složeno z 200 poslanců z Čech a Moravy a 100 poslanců ze Slovenska, kteří byli zvoleni v nepřímých volbách přes delegáty (složení na základě parity dle stranického klíče). Národní výbory zvolily volitele na okresní volební shromáždění a zde se volili delegáti na zemský sjezd, na kterém byli zvoleni poslanci parlamentu. Prozatímní národní shromáždění bylo činné od 28. října 1945 do června 1946, kdy na základě voleb do Ústavodárného národního shromáždění ukončilo svou činnost.⁵² Prozatímní národní shromáždění mělo potvrdit prezidenta republiky ve funkci až do nové volby (k tomu se přidala též ratihabice prezidentských dekretů) a dále mělo vykonávat přiměřeně pravomoc Národního shromáždění.⁵³

Poslanci Ústavodárného národního shromáždění byli zvoleni podle všeobecného, rovného, přímého a tajného hlasovacího práva ve volbách 26. května 1945 dle zásad poměrného zastoupení. „*Pro ústavní vývoj byl významný základní úkol parlamentu a to připravit a vypracovat ve 2-leté lhůtě novou Československou ústavu (parlament měl stanovené funkční období do doby, než se sejde parlament československé republiky podle nové ústavy, nejdéle však 2 roky). Tomuto úkolu byla podřízena hlavní činnost poslanců.*“ Parlament plnil i běžnou zákonodárnou funkci (určena programem vlády z roku 1946) a během své činnosti (do 30.5.1948) přijal přes 220 zákonů.⁵⁴ Pro rozhodování Ústavodárného národního shromáždění stanovil ústavní zákon č. 65/1946 Sb. zárodek zákazu majorizace - „*pro usnesení ústavního zákona, týkajícího se ústavněprávního postavení Slovenska, byl předepsán také souhlas většiny přítomných členů ústavodárného národního shromáždění zvolených na Slovensku.*“⁵⁵

⁵² ZIMEK, Josef. Ústavnost a český ústavní vývoj. s. 132-133

⁵³ GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. Ústavní systém České republiky : základy českého ústavního práva. s. 30

⁵⁴ ZIMEK, Josef. Ústavnost a český ústavní vývoj. s. 133

⁵⁵ GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. Ústavní systém České republiky : základy českého ústavního práva. s. 31

2.4 Období komunistického režimu (1948-1989)

2.4.1 Únorové události roku 1948

„V únoru 1948 došlo v Československé republice k převzetí moci komunistickou stranou. Únorové události proběhly kombinací ústavních a neústavních metod.“⁵⁶

Únorové události začaly demisí 12 nekomunistických ministrů vlády, členů vlády bylo 26, po podání demise dvanácti ministry byla vláda formálně schopna jednat a usnášet se. Pokud mělo dojít k demisi celé vlády, mohlo jí Ústavodárné národní shromáždění vyslovit nedůvěru, vláda by pak musela podat demisi, parlament však toto neřešil a ponechal vyřešení krize na prezidentu republiky, který po dlouhých jednáních demise ministrů přijal a 25. února 1948 jmenoval vládu novou. *„Z hlediska ústavního proběhla tato událost formálně ve shodě s ústavou.“* Za neústavní se však dal považovat tlak komunistů a jejich snaha o prosazení jmenování nové vlády tzv. obrozené Národní fronty různými masovými akcemi ⁵⁷ a nesporně neústavní bylo *„založení Lidových milicí, ustavení tzv. akčních výborů Národní fronty a jejich prověřková činnost a zatýkání čelných odpůrců nového režimu bez právního podkladu již v únorových dnech 1948.“⁵⁸*

2.4.2 Ústava 9. května

V květnu 1948 byla ve výše popsané atmosféře přijata nová ústava Československé republiky (tzv. Ústava 9. května vyhlášená jako ústavní zákon č. 150/1948 Sb.). Ze tří návrhů byl přijat návrh komunistický, přijat byl jednomyslně 246 hlasy ze 300 členů parlamentu, nepřítomní poslanci buď přišli o poslanecký mandát a emigrovali, nebo byli ve vazbě. Ústava byla částečně inspirována sovětskou ústavou z

⁵⁶ GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. Ústavní systém České republiky : základy českého ústavního práva. s. 32

⁵⁷ ZIMEK, Josef. Ústavnost a český ústavní vývoj. s. 141

⁵⁸ GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. Ústavní systém České republiky : základy českého ústavního práva. s. 34

roku 1936 a z velké části též navazovala na ústavní listinu z roku 1920. „*Novými institucemi byly slovenské orgány (Slovenská národní rada a sbor pověřenců) a národní výbory, nově bylo zakotveno zvláště omezení soukromého vlastnictví na maximální počet 50 zaměstnanců nebo 50 ha půdy, plánovitý charakter rozvoje národního hospodářství a doplnění tradičních liberálních práv o ústavní práva sociální, ekonomická a kulturní.*“⁵⁹

Ústava 9. května se po formální stránce skládala ze tří částí: Prohlášení (politická proklamace), Základních článků (shrnutí základních principů) a Podrobných ustanovení (Podrobná ustanovení tvoří 178 paragrafů, které byly rozděleny do 10 kapitol: 1. Základní práva a povinnosti občanů, 2. Národní shromáždění, 3. Prezident republiky, 4. Vláda, 5. Slovenské národní orgány, 6. Národní výbory, 7. Soudy, 8. Hospodářské zřízení, 9. Obecná ustanovení, 10. Závěrečná a přechodná ustanovení).

Z hlediska tématu této práce se blíže zaměřím jen na pátou kapitolu Ústavy 9. května, která upravuje slovenské národní orgány. Ustanovení v §93 - §122 se projevil požadavek Slovenska na uznání svébytnosti slovenského národa a také na nové uspořádání ústavních orgánů, kdy byly ústavně potvrzeny revolučně vzniklé orgány (Slovenská národní rada a Sbor pověřenců). Tato koncepce se výrazně odlišovala od prvorepublikové ideje čechoslovákismu. „*V §96 - §112 byla provedena úprava postavení Slovenské národní rady jako zákonodárneho orgánu s pôsobnosťou vo veciach národnej alebo regionálnej povahy, pokiaľ vyžadovaly tieto veci zvláštnu úpravu (oproti úprave celostátni) v rámci zajištění rozvoje slovenského národa.*“ Sbor pověřenců byl upraven v §113 – §122, jednalo se o slovenský orgán výkonné moci, členy včetně předsedy jmenovala a odvolávala vláda, které byl Sbor pověřenců odpovědný. „*V rozsahu zákonodárnej pravomoci Slovenské národní rady byl odpovědný i Slovenské národní radě. Príslušela mu výkonná moc, mimo zahraničnej politiky, obrany a zahraničného*

⁵⁹ GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. Ústavní systém České republiky : základy českého ústavního práva. s. 34-35

obchodu.“ Úprava v Ústavě vycházela z pražských dohod, Sbor pověřenců byl ve srovnání se Slovenskou národní radou ve slabším postavení, jeho kompetence se vztahovaly na věci národní či regionální povahy. „Došlo ke vzniku asymetrického modelu, který později již nevyhovoval slovenským představitelům.“⁶⁰

„Celá pátá kapitola Ústavy 9. května byla s účinností od 1.8.1954 zrušena a nahrazena ústavním zákonem č 33/1956 ze dne 31.7.1956, „o slovenských národních orgánech.“⁶¹

2.4.2 Období 1960– 1968

V roce 1960 byla přijata nová tzv. socialistická ústava. Ústřední orgány KSČ deklarovali, „že úkoly zakotvené v poválečných dokumentech a v ústavě 1948 jsou splněny a že je zapotřebí přijetí nové ústavy. Tato ústava měla stanovit nové úkoly, které měly lid orientovat na budování vyspělé socialistické společnosti“.⁶² Ústřední výbor Komunistické strany Československa připravil v dubnu 1960 základní osnovu a zásady plánované ústavy a vyzval k všelidové diskuzi. Toto přípravné období bylo zakončeno volbami do Národního shromáždění, Slovenské národní rady a do národních výborů. Tyto troje volby proběhly najednou 12. června 1960. Přijetí nové ústavy proběhlo velmi rychle, ve dnech 5. až 7. července schválila návrh ústavy celostátní konference KSČ a Národní shromáždění ho přijalo již za 4 dny 11. července 1960. To, že byla ústava přijata takto rychle, ilustruje úlohu tehdejšího zákonodárského sboru a dominantní postavení KSČ.

K přijetí tzv. socialistické ústavy (ústavní zákon č. 100/1960 Sb.) vedly čistě politické a ideologické důvody. Obsahově i formálně nedosahovala svou úrovní výše Ústavy 9. května. Ústava již neobsahovala základní články, po úvodním prohlášení následovalo 112 článků v 9 hlavách. (I. Společenské zřízení, II. Práva a povinnosti

⁶⁰ ZIMEK, Josef. Ústavnost a český ústavní vývoj. s. 146, 147

⁶¹ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa II : 1945-1960. s. 352

⁶² ZIMEK, Josef. Ústavnost a český ústavní vývoj. s. 154, 155

občanů, III. Národní shromáždění, IV. Prezident republiky, V. Vláda, VI. Slovenská národní rada, VII. Národní výbory, VIII. Soudy a prokuratura, IX. Ustanovení obecná a závěrečná). V Ústavě (čl. 4) byla poprvé zakotvena vedoucí úloha KSČ, dále se například rozlišovalo vlastnictví na státní, družstevní a osobní a zdůrazněna byla úloha státu v ekonomice. Od 11. července 1960 měl stát nový název (Československá socialistická republika) a také nový státní znak.⁶³

Již při srovnání názvu VI. Hlavy (Slovenská národní rada) tzv. socialistické ústavy a 5. kapitoly Ústavy 9. května je patrné, že u ústavní úpravy slovenských orgánů došlo ke změně, Sbor pověřenců byl úplně zrušen a působnost Slovenské národní rady omezena. *„Ústava označovala Slovenskou národní radu jako „národní orgán státní moci a správy na Slovensku“, tvořený poslanci SNR, kteří jsou voleni na čtyři roky (čl. 73). Ústava sice v čl. 74 taxativně uváděla, co patří do „působnosti“ SNR, avšak neobsahovala ani zmínku o rozdělení působnosti mezi celostátní a slovenské národní (tj. SNR) orgány.“* Další ustanovení týkající se SNR byla velmi rámcová, ústava nepočítala s existencí kompetenčních konfliktů ani s kontrolou zákonnosti činnosti SNR. V rámci vnitřní organizace SNR zaujalo klíčovou roli předsednictvo SNR, předsednictvo charakterizovala ústava jako výkonný orgán SNR v rámci její pravomoci. *„Z členů předsednictva volila (a odvolávala) SNR pověřence SNR, kteří podle zákonů z roku 1960 a 1964 působili ve věcech plánování, financí, zemědělství, výstavby, školství a kultury, zdravotnictví, spravedlnosti a státní kontroly (...) ale i další úkoly (...) v rozsahu stanoveném vládou.“* Slovenské státoprávní postavení dle úpravy v Ústavě z roku 1960 bylo výrazným krokem zpět. Nedořešené postavení Slovenska v rámci republiky se v roce 1968 stalo jedním z impulzů, které rozpohybovaly tzv. „obrodný proces“ v rámci „Pražského jara“.⁶⁴

⁶³ GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. Ústavní systém České republiky : základy českého ústavního práva. s. 37,38

⁶⁴ PAVLÍČEK, Václav, et al. Ústavní právo a státověda : Ústavní právo České republiky. s.221-222

2.4.3 Období 1968– 1989

Pražský centralismus vyvolával odpor i uvnitř komunistické strany na Slovensku, tento odpor od začátku šedesátých let sílil. Vedení KSČ se ho pokusilo utlumit v létě 1964 Usnesením ÚV KSČ a KSS o zvýšení pravomoci slovenských národních orgánů. Dle tohoto dokumentu „*orgány, jimiž se dokonce ústavně upřela jakákoli pravomoc, měly zvýšit svoji aktivitu, iniciativu, nadšení, odpovědnost při plnění centrálních směrnic.*“ Usilovnější plnění pokynů z centra (Prahy) však nemohlo uspokojit touhy některých slovenských komunistů po rovnoprávnosti a uzákonění federace.⁶⁵

V závěru roku 1967 vrcholila krize neostalinského systému, dne 5. ledna 1968 byl do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ zvolen Alexandr Dubček. „*Tím byl zahájen tzv. „obrodný proces“, který se pod hesly „demokratického socialismu“, resp. „socialismu s lidskou tváří“ zapsal do československých dějin jako „Pražské jaro“.*“ Během několika týdnů došlo i ke změně ve funkci prezidenta, zvolen byl generál Ludvík Svoboda, který tak vystřídal Antonína Novotného a došlo i k dalším změnám ve stranických i státních funkcích, nahrazení byli funkcionáři spjatí s neostalinskou částí KSČ.⁶⁶

„*V roce 1968 v rámci společenských, politických a právních změn byl přijat rovněž ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci, který nahradil dosavadní hlavu III. - VI. Ústavy.*“⁶⁷ Přijetí ústavního zákona o federalizaci předcházelo přípravný proces. Ústavním zákonem č. 77/1968 Sb. o přípravě federativního uspořádání byla zřízena Česká národní rada (zastupitelský orgán v České republice pro jednání se SNR, zvolený Národním shromážděním z řad svých poslanců a významných představitelů veřejného života). „*Slovenská národní rada přijala již v březnu 1968*

⁶⁵ MĚCHÝŘ, Jan . Slovensko v Československu : Slovensko-české vztahy 1918-1991. s. 87

⁶⁶ PAVLÍČEK, Václav, et al. Ústavní právo a státověda : Ústavní právo České republiky. s.224

⁶⁷ GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. Ústavní systém České republiky : základy českého ústavního práva. s. 38

prohlášení s požadavkem federativního uspořádání v Československu s tím, že jedině tímto způsobem může dojít k uplatnění práva na sebeurčení a to v rámci rovnoprávného a dobrovolného soužití s českým národem.“⁶⁸ Byla tedy zvolena dvojčlenná federace, což byla jedna ze tří možných a uvažovaných koncepcí symetrického uspořádání (konfederace, trojčlenná federace, dvojčlenná federace). *„Základy federace měla položit dohoda mezi politickými reprezentacemi obou národů.“*⁶⁹ Na přípravě federalizace se tak podílela vláda i obě národní rady, vláda zřídila komise pro přípravu ústavního zákona a komisi pro řešení ekonomické problematiky při novém uspořádání republiky. *„Komise byly zastřešeny výborem pro přípravu ústavního zákona o novém státoprávním uspořádání republiky.“*⁷⁰

V průběhu jara 1968 došlo v Československu k demokratizaci v oblasti občanských práv a svobod, zjednodušila se možnost výjezdu československých občanů do zahraničí, uvolnil se prostor pro realizaci ústavou garantovaných práv (např. shromažďovací, sdružovací), došlo ke zrušení cenzury, začaly se prosazovat zásady právního státu, byly zahájeny soudní rehabilitace obětí politické svévole. *„Tato a další politická a právní opatření nového stranického a státního vedení se setkala s naprostým odmítnutím v Sovětském svazu a dalších zemích „socialistického tábora“.*“ Objevila se řada hrubých nátlaků, které vyvrcholily 21. srpna 1968 vojenskou intervencí pěti zemí Varšavské smlouvy. To vedlo de facto k nastolení okupačního režimu v Československu.⁷¹

Přes vojenskou okupaci byl v září 1968 připraven dokument nazvaný „Politické, právní a hospodářské principy československé federace“ a 27. října 1968 byl společný návrh SNR a ČNR ústavního zákona o československé federaci (později vyhlášen jako ústavní zákon č. 143/1968 Sb.) schválen Národním shromážděním.

⁶⁸ ZIMEK, Josef. Ústavnost a český ústavní vývoj. s. 157

⁶⁹ PAVLÍČEK, Václav, et al. Ústavní právo a státověda : Ústavní právo České republiky. s.225

⁷⁰ ZIMEK, Josef. Ústavnost a český ústavní vývoj. s. 158

⁷¹ PAVLÍČEK, Václav, et al. Ústavní právo a státověda : Ústavní právo České republiky. s.226-227

„Dosavadní unitární stát byl přeměněn ve „federativní stát dvou rovnoprávných bratrských národů Čechů a Slováků“, takže ČSSR nadále tvořily Česká socialistická republika a Slovenská socialistická republika na principu rovnoprávnosti.“ Ústavním zákonem o československé federaci se podle čl. 142 řídily též ústavní poměry obou republik, takto měly být vztahy upraveny až do přijetí samostatných republikových ústav.⁷² „Vzájemný vztah obou národů formuloval přesně a přijatelně. Oba národy jsou rovnoprávné a jsou samostatnými státoprávními subjekty: mají svůj zákonodárský orgán (národní radu) a výkonný vlastní orgán – vládu republiky.“ Federální shromáždění tvořily Sněmovna lidu a Sněmovna národů. Ve Sněmovně národů bylo stejné zastoupení Čechů i Slováků, tím byla znemožněna případná majorizace jednoho národa národem druhým (početnějším).⁷³

Ústavní zákon o československé federaci tvořilo 152 článků rozčleněných do 8 hlav (Hlava první, Základní ustanovení; Hlava druhá, Rozdělení působností mezi federaci a republiky; Hlava třetí, Federální shromáždění; Hlava čtvrtá, Prezident ČSSR; Hlava pátá, Vláda ČSSR; Hlava šestá, Ústavní soud ČSSR; Hlava sedmá, Státní orgány ČSR a SSR; Hlava osmá, Ustanovení obecná, přechodná a závěrečná). Nejdůležitějšími byly články 7 až 9 druhé hlavy, které rozdělují působnost mezi federaci a republiky a články 36 až 38 ve třetí hlavě o legislativní působnosti Federálního shromáždění a národních rad.

V čl. 7 byla taxativně vymezena výlučná působnost federace (zahraniční politika, obrana, měna⁷⁴, federální státní hmotné rezervy, federální zákonodárství a ochrana federální ústavnosti.

⁷² GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. Ústavní systém České republiky : základy českého ústavního práva. s. 38

⁷³ MĚCHÝŘ, Jan . Slovensko v Československu : Slovensko-české vztahy 1918-1991. s. 89

⁷⁴ Měna byla do výlučné působnosti federace přidána úst. zák. č. 125/1970 Sb., zároveň došlo ke změně a „národní obranu“ nahradila „obrana Československé socialistické republiky. (zdroj u pozn. 73-77: GRONSKÝ, Ján. Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa III. : (1968 – 1989). s. 21)

V čl. 8 bylo taxativně stanoveno 16 oblastí (plánování, finance, emisní činnost⁷⁵, cenové věci, zahraniční hospodářské vztahy, průmysl, zemědělství a výživa, doprava, pošty a telekomunikace, sociálně ekonomické informace, práce, mzdy a sociální politika, rozvoj vědy a techniky⁷⁶, právní úprava socialistického podnikání⁷⁷, normalizace, věci měř a vah, průmyslová práva⁷⁸, vnitřní pořádek a bezpečnost státu, věci tisku a jiných informačních prostředků a kontrola⁷⁹), které patřily do společné působnosti federace a obou republik s tím, že v člancích 10 až 28 jsou taxativně uvedeny věci z výše uvedených 16 odvětví, ve kterých působí orgány republik.

V čl. 9 byla stanovena výlučná působnost republik (co nebylo taxativně svěřeno do působnosti federace, patřilo do výlučné působnosti republik).

„Podle původní úpravy převaha výkonu státní správy měla spočívat v republikách, pro státní správu na úrovni federace v oblasti společné působnosti byly zřízeny jen výbory (ne ministerstva) jako koordinační orgány. Při centralizaci federace, provedené ústavním zákonem č. 125/1970 Sb. byly tyto výbory nahrazeny ministerstvy.“⁸⁰

Ve třetí hlavě bylo upraveno Federální shromáždění, které tvořily Sněmovna lidu a Sněmovna národů. Článek 42 stanovil zákaz majorizace (poslanci z ČSR a poslanci z SSR hlasovali odděleně) pro přijetí některých zákonů a státního rozpočtu. Mechanismus, kdy u přijetí ústavního zákona byla potřeba 3/5 většiny všech poslanců SL FS a 3/5 většiny všech poslanců SN FS zvolených v ČSR a 3/5 většiny všech poslanců SN FS zvolených v SSR, se stal po listopadu 1989 těžkopádný a problematický.⁸¹ Těžkopádnost se projevila až po roce 1989, dokud neodpadlo vedoucí

⁷⁵ Ústavním zákonem č. 125/1970 Sb změněno na „bankovníctví“

⁷⁶ Ústavním zákonem č. 125/1970 doplněno o „a investiční činnost“

⁷⁷ Ústavním zákonem č. 125/1970 doplněno o „a hospodářská arbitráž“

⁷⁸ Ústavním zákonem č. 125/1970 doplněno o „a státní zkušebnictví“

⁷⁹ „kontrola“ doplněna úst. zák. 125/1970 (zdroj: GRONSKÝ, Ján. Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa III. : (1968 – 1989). s. 22)

⁸⁰ GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. Ústavní systém České republiky : základy českého ústavního práva. s. 38-39

⁸¹ GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. Ústavní systém České republiky : základy českého ústavního práva. s. 39

postavení KSČ, bylo Československo „federací“ jen na papíře a žádné konflikty mezi federací a republikami nebo republikami navzájem ani nemohly vzniknout.

Ústavním zákonem č. 144/1968 o postavení národností v ČSSR byl zrušen čl. 25 ústavy a v podrobnějším rozsahu upravoval postavení národností maďarské, německé, polské a ukrajinské.⁸²

⁸² ZIMEK, Josef. Ústavnost a český ústavní vývoj. s. 169

3. Zánik Československa

3.1 Vývoj po roce 1989

3.1.1 Listopad 1989

V roce 1989 směřovaly události ve střední a východní Evropě ke konečnému zhroucení sovětského bloku. Události v Maďarsku, Polsku, pád berlínské zdi z 9. listopadu 1989, to vše ovlivnilo i události v Československu, kde v období od 17. listopadu (potlačení studentské demonstrace) do 29. prosince (volba Václava Havla prezidentem ČSSR) probíhala tzv. sametová revoluce, období změn, které vedly ke konci komunistického režimu a obnově demokracie v Československu a svým způsobem také otevřely cestu k zániku federálního státu, tedy události v totalitním režimu nemyslitelné.

3.1.2 Ústavní změny v letech 1989 až 1992

V letech 1989 až 1992 bylo v Československu přijato padesát ústavních zákonů. Jedná se o značný počet ústavních zákonů (základních kamenů právního řádu i politického systému), které se obvykle příliš často nemění, ale při zásadní změně politického systému a následné změně státoprávního uspořádání byl zásah do ústavního řádu pochopitelný a nevyhnutelný.

„Ústavní řád byl měněn v sérii dílčích kroků, které se postupně snažily reformovat nereformovatelné - tedy základní ústavní předpisy z komunistické éry.“ Mělo se jednat o prozatímní řešení, která měla nahradit tři nové ústavy (federální ústava a ústavy jednotlivých republik).⁸³

⁸³ WINTR, Jan a KYSELA, Jan (eds.) . Pocta doktoru Marku Antošovi k 30. narozeninám. s. 168-169

Ústavní zákony přijaté mezi listopadem 1989 a prosincem 1992 můžeme členit dle doby přijetí (4 z roku 1989, 27 z roku 1990, 7 z roku 1991 a 12 z roku 1992) a orgánu, který ústavní zákon přijal (10 přijala ČNR, 5 přijala SNR a 35 přijalo FS). Další možné a praktické kritérium dělení přijatých ústavních zákonů je hledisko věcné⁸⁴. Ústavní zákony přijaté ve sledovaném období můžeme z věcného hlediska rozdělit do čtyř hlavních skupin (ústavní zákony související se změnou režimu z totalitního na demokratický, ústavní zákony související jak se změnou režimu z totalitního na demokratický, tak i s vývojem a změnami ve státoprávním uspořádání, ústavní zákony související s vývojem a změnami ve státoprávním uspořádání a ostatní ústavní zákony). Následující výčet nechce zahrnout všechny zákony, ale jen ústavní zákony zásadní povahy s podrobnějším zaměřením na ústavní zákony související s vývojem a změnami ve státoprávním uspořádání. Politický vývoj a jednotlivé události, které vedly k přijetí jednotlivých ústavních zákonů se pokusím vyložit v dalších částech této práce.

Mezi ústavní zákony patřící do první skupiny a tedy ústavní zákony, které souvisejí se změnou režimu z totalitního na demokratický, můžeme zařadit ústavní zákon č. 135/1989 Sb., kterým se mění ústavní zákon č. /1960 Sb., Ústava ČSSR. Tento ústavní zákon z 29. listopadu 1989 zrušil čl. 4 Ústavy, který zakotvoval vedoucí úlohu KSČ a změnil čl. 6 o Národní frontě (ústavní zákon č. 376/1990 Sb. z 20. září 1990 Národní frontu zrušil úplně) a čl. 16 o kulturní politice a výchově.

Ústavním zákonem č. 46/1990 Sb., kterým se novelizovala Ústava a úst. zákon o československé federaci, se odstranily z Ústavy všechny zmínky o imperativnosti mandátu poslanců, snížil se počet poslanců SL FS a zavedla se neslučitelnost funkce poslance např. s funkcí soudce, vojáka z povolání či funkcí poslance v jiném

⁸⁴ Věcné hledisko si zvolil též JUDr., Mgr. Jan Wintř, Ph.D. ve svém textu „Ústavní změny v době od pádu komunismu do rozpadu federace.“ publikované v Poctě doktoru marku Antošovi k 30. narozeninám. Tento text mi byl vodítkem a hlavním zdrojem při psaní kapitoly 3.1.2 této práce.

zákonodárném sboru. A ze slibu ústavních činitelů byla odstraněna pasáž o věrnosti věci socialismu.

Ústavní zákon z 18. dubna 1990, č. 100/1990 Sb. změnil ideologickou část ústavy a reflektoval změnu ekonomického systému (ochrana vlastnického práva, vyvlastnění jen ve veřejném zájmu, na základě zákona a za náhradu, zákaz zneužívání vlastnictví, závazek státu vytvářet podmínky pro rozvoj a ochranu podnikání a hospodářské soutěže) v Ústavě se také objevila pasáž o ekologické rovnováze, ochraně životního prostředí a šetrném využívání přírodních zdrojů. Tyto změny se též projevíly v kompetenční části ústavního zákona o československé federaci.

Ústavní zákon z 3. května, č. 161/1990 Sb. umožnil poskytovat v soukromých a církevních školách vzdělání za úplat. „*Ústavní zákon z 18. července, č. 294/1990 Sb., především nahradil komunistickou soustavu národních výborů skutečnou místní samosprávou. Základem místní samosprávy je obec, samosprávné společenství občanů. Zakotvuje se možnost obecního referenda. Národní výbory nahradila obecní zastupitelstva s pravomocí vydávat obecně závazné vyhlášky.*“⁸⁵ Při výkonu přenesené působnosti (tedy státní správy) podléhali obce kontrolním a řídicím pravomocím republikových vlád.

Ústavními zákony z 16. listopadu č. 496/1990 Sb., o navrácení majetku KSČ lidu ČSFR a č. 497/1990 Sb., o navrácení majetku SSM lidu ČSFR měl být navrácen majetek KSČ a SSM („*Zabavený majetek Svazu mladých, nástupnické organizace SSM, měl být užit výhradně pro potřeby dětí a mládeže.*“⁸⁶).

Ústavní zákon č. 23/1991 Sb. obohatil náš právní řád o Listinu základních práv a svobod. V souvislosti se začleněním Listiny do ústavního systému, byly z ústavy odstraněny pasáže o právech a povinnostech občanů a zrušen byl též ústavní zákon č. 144/1968 Sb. o postavení národností v ČSFR. „*Změnila se též dikce čl. 5 ústavního*

⁸⁵ WINTR, Jan a KYSELA, Jan (eds.) . Pocta doktoru Marku Antošovi k 30. narozeninám. s. 171

⁸⁶ WINTR, Jan a KYSELA, Jan (eds.) . Pocta doktoru Marku Antošovi k 30. narozeninám. s. 172

*zákona o čs. federaci; napříště bylo státní občanství ČSFR odvozeno od státního občanství jedné z republik a ne naopak.*⁸⁷

Ústavním zákonem č. 91/1991 Sb., o Ústavním soudu ČSFR byl zřízen Ústavní soud ČSFR se sídlem v Brně a poslední ústavní zákon v této skupině ústavní zákon č. 326/1991 Sb. změnil znění osmé hlavy Ústavy (Soudy a prokuratura). Došlo ke zdůraznění nezávislosti a nestrannosti soudců, které již nevolily zákonodárné sbory, ale byli jmenováni prezidentem, případně předsednictvem národní rady.

Druhou skupinou byly ústavní zákony související jak se změnou režimu z totalitního na demokratický, tak i s vývojem a změnami ve státoprávním uspořádání. Jedná se o ústavní zákony, o názvech a ústavních symbolech.

S první změnou názvu přišla Slovenská národní rada, když 1. března 1990 ústavním zákonem SNR č. 50/1990 Sb., o názve, štátnom znaku, štátnej vlajke, štátnej pečati a o štátnej hymne SR. Změnila název státu z SSR na Slovenskou republiku, státním znakem se stalo trojvrší s dvojitým křížem, vlajka byla tvořena modro-bílo-červenými pruhy a hymnou ústavní zákon stanovil dvě sloky písně „Nad Tatrou sa blýská“.

Česká národní rada přijala ústavní zákon č. 53/1990 Sb., o změně názvu ČSR, kterým se změnil název státu z ČSR na Českou republiku a ústavní zákon 67/1990 Sb., o státních symbolech ČR, který *„zavedl velký státní znak (čtvrcený štít se dvěma českými lvy, moravskou orlicí a slezskou orlicí) a malý státní znak (pouze český lev, samozřejmě s korunkou a bez pěticípé hvězdy), dále vlajku (červeno-bílou) a hymnu, jíž byla první sloka písně „Kde domov můj“.*⁸⁸

Změna názvu společného federálního státu Čechů a Slováků nebyla tak jednoduchá jako u národních republik. Okolo nového názvu se strhla tzv. pomlčková

⁸⁷ WINTR, Jan a KYSELA, Jan (eds.) . Pocta doktoru Marku Antošovi k 30. narozeninám. s. 173-174

⁸⁸ WINTR, Jan a KYSELA, Jan (eds.) . Pocta doktoru Marku Antošovi k 30. narozeninám. s. 174

válka, které se podrobněji věnuji v jiné části této práce. Z hlediska této kapitoly je podstatné, že název federace se během března a dubna 1990 změnil hned dvakrát. Nejdříve byl 29. března přijat ústavní zákon č. 81/1990 Sb., o změně názvu ČSSR, kterým se dosavadní název Československá socialistická republika měnil na název Československá federativní republika s tím, že ve slovenském jazyce název státu zní Česko-slovenská federatívna republika, tedy se spojovníkem. Tento možný tvar byl podobný Česko-Slovenské republice, tedy názvu státu z let 1938 – 1939. „*Český národ to rozhořčilo do hloubi duše, mimo jiné právě proto, že to příliš připomínalo rozkol z roku 1938; z racionálních důvodů nechápal, proč by se mělo opustit tradiční, navíc ve světě známé a uznávané „firemní označení“ Československo.*“⁸⁹ Název státu podle ústavního zákona č. 81/1990 Sb. nevydržel ani měsíc a 20. dubna 1990 byl přijat kompromis v podobě ústavního zákona č. 101/1990 Sb., o změně názvu ČSFR, název státu se zákonem změnil na Česká a Slovenská Federativní Republika. Současně byl přijat ústavní zákon č. 102/1990 Sb., o státních symbolech ČSFR. „*Státním znakem se stal čtvrcený štít s českým lvem v 1. a 4. poli a slovenským trojvrším v 2. a 3. poli.*“⁹⁰ Pro stuhu vlajky prezidenta republiky byl zvolen neutrální nápis „VERITAS VINCIT“, aby nebyl upřednostněn jeden nebo druhý jazyk (v tomto případě čeština před slovenštinou). Původní návrh na dvě stuhy s českým a slovenským nápisem se neprosadil. „*Dvojjazyčnost se objevila na státní pečeti, v jejímž opisu byl název státu uveden v obou národních jazycích.*“⁹¹

Mezi třetí skupinu ústavních zákonů patří ústavní zákony související s vývojem a změnami ve státoprávním uspořádání. V této části práce je pouze zmínka o devíti

⁸⁹ MĚCHÝŘ, Jan . Slovensko v Československu : Slovensko-české vztahy 1918-1991. s. 93,95

⁹⁰ WINTR, Jan a KYSELA, Jan (eds.) . Pocta doktoru Marku Antošovi k 30. narozeninám. s. 174

⁹¹ WINTR, Jan a KYSELA, Jan (eds.) . Pocta doktoru Marku Antošovi k 30. narozeninám. s. 174

ústavních zákonech, které měly zásadní význam ve vývoji státoprávního uspořádání a podrobnosti jsou v další části práce.

Ústavní zákon č. 556/1990 Sb., tzv. kompetenční zákon výrazně posílil kompetence republik. Ústavní zákon č. 327/1991 Sb., o referendu, který přijalo FS 18. července 1991 „*stanovil, že zásadní otázky státoprávního uspořádání ČSFR mohou být řešeny referendem. Jedině referendem může dojít k vystoupení republiky z federace(...)*“⁹² Ústavní zákon SNR č. 7/1992 Sb., o Ústavním soude SR z 2. prosince 1991 byl zřízen Ústavní soud SR se sídlem v Košicích, s jeho vznikem došlo k situaci, kdy ve státě působily dva ústavní soudy. „*Zbývající ústavní zákony této kategorie spadají do doby po volbách v roce 1992 a provádějí demontáž společného státu.*“⁹³ Slovenská národní rada schválila dne 1. září 1992 Ústavu Slovenské republiky (ústavní zákon SNR č. 460/1992 Sb.), čl. 1 stanovil, že Slovenská republika je svrchovaným státem. Druhý kompetenční zákon (ústavní zákon č. 493/1992 Sb.) z 8. října 1992 připravil vlastní (politicky dohodnutý) zánik federace, když mj. svěřil naprostou většinu kompetencí republikám a uvolnil svazky v rámci federace. Ústavní zákon o dělení majetku č. 541/1992 Sb. schválilo Federální shromáždění 13. listopadu 1992 a samotné „*rozdělení federace nakonec proběhlo ústavní cestou, na základě ústavního zákona č. 542/1992 Sb., o zániku ČSFR, který byl přijat ve FS 25. listopadu.*“⁹⁴

3.1.3 Stručně o politickém vývoji v letech 1989 až 1992

Podobně jako v předchozí podkapitole se v této části zaměřím jen na nástin nejdůležitějších událostí z politického (nejen) vývoje v Československu v letech 1989 – 1992 a podrobněji se etapám vývoje a událostem, které ovlivnily změny ve státoprávním uspořádání, budu věnovat v dalších částech textu.

⁹² WINTR, Jan a KYSELA, Jan (eds.) . Pocta doktoru Marku Antošovi k 30. narozeninám. s. 175

⁹³ WINTR, Jan a KYSELA, Jan (eds.) . Pocta doktoru Marku Antošovi k 30. narozeninám. s. 175

⁹⁴ WINTR, Jan a KYSELA, Jan (eds.) . Pocta doktoru Marku Antošovi k 30. narozeninám. s. 177

Prvním signálem blížícího se konce totalitního režimu v Československu byl tzv. Palachův týden. Jednalo se o sérii protestů ve dnech 15. až 21. ledna na Václavském náměstí. Vzpomínkový akt u příležitosti uctění památky oběti Jana Palacha byl silou potlačen Sbohem národní bezpečnosti, ale demonstrace se opakovaly a „*měly vyvrcholit poutí do Všetat k hrobu Jana Palacha. (...) Palachův týden byl výjimečný tím, že se jednalo o první masové vystoupení proti režimu po dvaceti letech.*“⁹⁵

V červnu 1989 se mezi občany dostala petice „Několik vět“, požadovala zahájení dialogu státní moci s občany, pod peticí se podepsalo do podzimu 1989 na 40 tisíc lidí, to ukazovalo změnu atmosféry v zemi. Posledním impulsem k vystoupení proti totalitnímu režimu bylo násilné potlačení studentské demonstrace na Národní třídě 17. listopadu 1989. Následoval poměrně rychlý sled událostí, hned následujícího dne 18. listopadu 1989 vyhlásili studenti některých pražských vysokých škol (DAMU a Fakulty žurnalistiky UK) stávkou, přidala se k nim pražská divadla. „*V neděli 19. listopadu se vytvořilo ze zástupců řady disidentských i profesních organizací Občanské fórum, které se okamžitě ujalo koordinace akcí a vyzvalo vládu a vedení KSČ k politickému dialogu*“. Stejný den vzniklo v Bratislavě uskupení Verejnost' proti nasiliu, to vedle demokratizace požadovalo uskutečnění důsledné demokratické federace Čechů a Slováků.⁹⁶ Proběhla také schůzka předsedy vlády Ladislava Adamce se zástupci Občanského fóra (Václava Havla zastupoval Jan Ruml). Stále probíhaly demonstrace, na Letenské pláni v Praze se 25. listopadu sešlo odhadem na 750tisíc lidí a o den později zhruba půl milionu demonstrujících. Následujícího dne (26. listopadu) mj. došlo k výměně ve vedení ČSL, nové vedení podpořilo sametovou revoluci. Generální stávka z 27. listopadu 1989 definitivně potvrdila, že odpor a protestní akce proti totalitnímu režimu nejsou jen pražskou záležitostí. Již předtím, dne 24. listopadu 1989 rezignoval

⁹⁵ Občanské sdružení TOTALITA.CZ. TOTALITA.CZ [online]. c2010 [cit. 2010-08-17]. Rok 1989 Palachův týden. Dostupné z WWW: <http://www.totalita.cz/1989/1989_0100.php>

⁹⁶ HARNA, Josef; FIŠER, Rudolf. Dějiny českých zemí II.. s. 254

Milo(u)š Jakeš na funkci generálního tajemníka ÚV KSČ podobně jako celý ústřední výbor. Díky iniciativě Most Michala Horáčka a Michaela Kocába proběhla 26. a 28. listopadu jednání Václava Havla a dalších zástupců OF a VPN s Ladislavem Adamcem, který byl jediný ochotný s opozicí jednat. Změny se začaly projevovat i v ústavních změnách, první změnou bylo zrušení článků 4, 6 a 16 Ústavy (ústavním zákonem 135/1989 Sb. z 29. listopadu.) Tyto články se týkaly vedoucí úlohy KSČ ve společnosti a výchovy v duchu marxismu-leninismu. Ladislav Adamec se snažil rekonstrukcí federální vlády uklidnit veřejnost a reagovat i na jednání s opozicí, ale v nové vládě, kterou představil 3. prosince 1989 byla pouze čtvrtina nekomunistů, což se zcela míjelo s náladami a požadavky veřejnosti. Na sílící nátlak nespokojené veřejnosti 7. prosince Adamec ze své funkce odstoupil a prezident Husák pověřil vedením vlády a sestavením vlády nové Mariána Čalfu, který po předchozí dohodě se zástupci Občanského fóra sestavil tzv. vládu národního porozumění (10 členů KSČ, 2 členové ČSS, 2 členové ČSL a 7 členů bez politické příslušnosti), která měla zemi dovést ke svobodným volbám. Čalfovou vládu jmenoval prezident Husák 10. prosince 1989 a následně abdikoval na funkci prezidenta republiky. Změny se dovršily 29. prosince 1989 zvolením Václava Havla prezidentem republiky a ukončením stávkou studentů vysokých škol.

Federální shromáždění dne 27. února 1990 přijalo volební zákon, datum voleb byl stanoven na červen 1990 s dvouletým volebním obdobím - parlament byl zamýšlen *„nejen jako první parlament zvolený v soutěžních pluralitních volbách, ale také jako „konstituanta“ tedy parlament určený ke zpracování a přijetí nové ústavy“*⁹⁷. Na jaře roku 1990 Federální shromáždění během tzv. pomlčkové války hned dvakrát změnilo název státu, nejdříve se Československá socialistická republika přejmenovala na Československou federativní republiku s tím, že ve slovenském jazyce název státu zněl

⁹⁷ KLÍMA, Karel; JIRÁSEK, Jiří (eds.). Pocta Jánů Gronskeému. s. 45

Česko-slovenská federativní republika, tedy se spojovníkem. Proti tomu se zvedla nevole a nakonec byl zvolen kompromisní název státu Česká a Slovenská Federativní Republika.⁹⁸

První svobodné volby od roku 1946 proběhly v Československu ve dnech 8. a 9. června 1990, ve volbách se rozhodovalo o budoucích poslancích obou komor Federálního shromáždění také o obsazení obou národních rad. Ve volbách kandidovalo 22 politických stran, hnutí a koalic.⁹⁹ Volby v Česku vyhrálo Občanské fórum a na Slovensku Verejnost' proti násiliu. KSČ získala „jen“ zhruba 13% a ve volbách se tak potvrdilo odmítnutí totalitního systému a voliči vyjádřili svou podporu demokracii. Předsedou české vlády se stal Petr Pithart, předsedou slovenské vlády se stal Vladimír Mečiar. Václava Havla 5. července 1990 potvrdil ve funkci prezidenta republiky nový parlament, vzešlý z demokratických voleb.

Dědictvím totalitního režimu z let 1948-1989 byla řada centrálních institucí, předpokládaný ústup od centralismu spolu přinášel i přesuny kompetencí z federace na republiky. Problematiku kompetenčních přesunů mohly (a zřejmě i měly) řešit expertní týmy, jejichž návrhy měly schvalovat příslušné ústavní instituce. „*Ve sporu o kompetence však nestály v popředí technické problémy, ale principiální zásady – především míra politické, státoprávní nezávislosti republik. A tak se jednání přesouvalo do nejvyšší politické roviny.*“¹⁰⁰ Od srpna do listopadu probíhala politická jednání v různých formátech (např. předsedové všech tří vlád, předsedové vlád a

⁹⁸ K tzv. „pomlčkové válce“ více v kapitole 3.2 této práce

⁹⁹ Výsledky voleb 1990 (uvedeny jen strany s poslanceckými mandáty): Česko – SL FS: 1. OF 53,15% (68 mandátů) 2. KSČ 13,48% (15 mandátů) 3. KDU 8,69% (9 mandátů) 4. HSD–SMS 7,89% (9 mandátů) SN FS: 1. OF 49,96% (50 mandátů) 2. KSČ 13,80% (12 mandátů) 3. HSD-SMS 9,10% (7 mandátů) 4. KDU 8,75% (6 mandátů) ČNR: 1. OF 49,50% (124 mandátů) 2. KSČ 13,24% (33 mandátů) 3. HSD-SMS 10,03% (23 mandátů) 4. KDU 8,42% (20 mandátů) Slovensko: SL FS: 1. VPN 32,5% (19 mandátů) 2. KDH 18,9% (11 mandátů) 3. KSČ (8 mandátů) 4. SNS 10,9% (6 mandátů) 5. Spolužitie 8,6% (5 mandátů) SN FS: 1. VPN 37,28% (33 mandátů) 2. KDH 16,66% (14 mandátů) 3. KSČ 13,43% (12 mandátů) 4. SNS 11,44% (9 mandátů) 5. Spolužitie 8,49% (7 mandátů) SNR: 1. VPN 29,34% (48 mandátů) 2. KDH 19,20% (31 mandátů) 3. SNS 13,94% (22 mandátů) 4. KSČ 13,34% (22 mandátů) 5. Spolužitie 8,66% (14 mandátů) 6. Dem.Str. 4,39% (7 mandátů) 7. SZ 3,48% (6 mandátů) (zdroj: statistics.sk a volby.cz)

¹⁰⁰ MĚCHÝŘ, Jan . Slovensko v Československu : Slovensko-české vztahy 1918-1991. s. 97

prezident republiky, pouze předsedové republikových vlád) a tzv. kompetenční zákon byl nakonec přijat 12. prosince 1990 a výrazně posílil kompetence republik.¹⁰¹

Koncem roku 1990 byl předsedou OF zvolen Václav Klaus, který chtěl hnutí přestavět na pravicovou politickou stranu, to naráželo u zakladatelů OF. V únoru 1991 se konal poslední republikový sněm OF. *„Ve snaze zachránit hroutící se hnutí rozhodl o jeho rozdělení na občanskou politickou stranu a občanské politické hnutí, nad kterými měl být zřízen desetičlenný koordináční výbor. (...) OF mělo v této podobě trvat nejdéle do zahájení předvolební kampaně do zastupitelských sborů v roce 1992, fakticky však zaniklo hned následující den po „rozlučkovém sněmu“, tedy 24. února 1991.“*¹⁰² Z Občanského fóra se již dříve vyčlenilo, nebo zpřetrhalo vazby několik menších stran (např. ODA, Liberálně-demokratická strana, KDS) a po posledním republikovém sněmu se tedy pokračovatelem původního OF stalo Občanské hnutí v čele s ministrem zahraničních věcí a místopředsedou federální vlády Jiřím Dienstbierem. Z pravicové části OF vznikla Občanská demokratická strana. *„Ustavující sněm ODS se formálně uskutečnil 20.-21. dubna 1991 v Olomouci, jejím předsedou byl zvolen opět Václav Klaus*¹⁰³

Rozštěpení se nevyhnulo ani slovenské VPN, v březnu 1991 byla založena promečiarovská platforma VPN-Za demokratické Slovensko, které se v dubnu ustavilo jako samostatné Hnutí za demokratické Slovensko, formální zakládající sněm proběhl v Banské Bystrici 22. června 1991, předsedou byl zvolen Vladimír Mečiar. *„VPN se začala profilovat jako pravicové hnutí mající některými svými postoji – ovšem vyjma státoprávního uspořádání ČSFR – poměrně blízko k české ODA. Později se dokonce přejmenovalo na Občiansko-demokratickú úniu-Verejnost' proti násiliu.“*¹⁰⁴ Rozkol ve VPN měl dopad i na složení slovenské vlády, z funkce předsedy vlády byl odvolán

¹⁰¹ Více o kompetenčním zákonu a nové úpravě dělby kompetencí v kapitole 3.3 této práce

¹⁰² RYCHLÍK, Jan. Rozpad Československa : Česko-slovenské vztahy 1989-1992. s. 170

¹⁰³ RYCHLÍK, Jan. Rozpad Československa : Česko-slovenské vztahy 1989-1992. s. 170

¹⁰⁴ RYCHLÍK, Jan. Rozpad Československa : Česko-slovenské vztahy 1989-1992. s. 173

Vladimír Mečiar a dalších 7 členů vlády. „*Do funkce předsedy vlády jmenovalo předsednictvo SNR dosavadního prvního místopředsedu za KDH Jána Čarnogurského.*“¹⁰⁵ Ze slovenské strany se objevil požadavek na úpravu česko-slovenských vztahů závaznou smlouvou. Návrh předsedy KDH Jána Čarnogurského mj. opět otevřelo otázku rozdělení působnosti, kterou Češi považovali přijetím kompetenčního zákona z roku 1990 za „vyřešenou“. „*Taková smlouva by nejen znovu definovala rozdělení působnosti mezi centrem a republikami, ale položila také nový základ společnému státu.*“¹⁰⁶ Česká strana původně návrh odmítala¹⁰⁷, ale postupně však změnila názor a dokonce se společnému expertnímu týmu Čechů a Slováků podařilo najít kompromisní pojetí této česko-slovenské smlouvy. Slovenská strana však připravený návrh odmítla a jednání o smlouvě tak skončila bez úspěchu. „*Jediným pokrokem bylo, že na základě jednání politických stran v Budmericích a v Kroměříži 18. července FS schválilo ústavní zákon o referendu, který výslovně stanovoval, že o vystoupení republiky z ČSFR nelze rozhodnout jinak než všelidovým hlasováním v příslušné republice.*“¹⁰⁸ KDH o několik dní později navrhlo smlouvu, kterou by bylo vytvořenou soustátí, tento návrh česká strana odmítla a jednání bezvýsledně pokračovala po zbytek roku. Teprve 10. ledna 1992 došlo k dohodě na kompromisním řešení: návrh dohody vypracuje expertní komise a „*smlouvu uzavřou republiky, které budou reprezentovány národními radami.(...) Smlouva znovu přerozdělovala kompetence a posilovala postavení obou republik.*“¹⁰⁹ Návrh smlouvy však předsednictvo SNR odmítlo a tak nemohl být předložen plénu SNR. Slovenské

¹⁰⁵ VODIČKA, Karel (ed.) . Dělení Československa : Deset let poté s. 284

¹⁰⁶ STEIN, Eric. Česko-Slovensko : konflikt, roztržka, rozpad. s. 93

¹⁰⁷ Od přijetí smlouvy mezi republikami odrazovala i mezinárodní skupina zahraničních odborníků, kterou požádal první místopředseda vlády Pavel Rychetský, aby se ke slovenskému návrhu vyjádřila. Závěrečnou myšlenku mezinárodní skupin zformuloval švýcarský profesor Jean-François Aubert: „Lze si klást otázku, zda by naprostá nezávislost obou republik nebyla lepší než systém, který při výkonu jejich kompetencí ochromuje jak federaci, tak každou (republiku) zvlášť.“ (zdroj: STEIN, Eric. Česko-Slovensko : konflikt, roztržka, rozpad. s. 95)

¹⁰⁸ VODIČKA, Karel (ed.) . Dělení Československa : Deset let poté s. 285

¹⁰⁹ VODIČKA, Karel (ed.) . Dělení Československa : Deset let poté s. 288-289

odmítnutí vedlo k tomu, že návrh nebyl ČNR vůbec předložen. Ještě před krachem návrhu „milovské dohody“ prohlásil „federální premiér Marián Čalfa veřejně, že „konečným riešením podoby slovenskej štátnosti sa budú zaoberať až víťazi nadchádzajúcich volieb“. 11. března (...) se předsedové ČNR a SNR Dagmar Burešová a František Mikloško skutečně dohodli, že přenechají další jednání povolebním politickým reprezentacím.¹¹⁰ Rozhodnout o budoucí povaze česko-slovenského vztahu se tak mělo až po volbách v červnu 1992.

3.2 Pomlčková válka

Během tzv. pomlčkové války došlo k prvnímu „česko-slovenskému střetu“ po listopadu 1989. Pomlčkovou válku odstartoval první projev Václava Havla ve funkci prezidenta k oběma komorám Federálního shromáždění. Dne 23. ledna 1990 na 22. společné schůzi komor Federálního shromáždění ve svém projevu „*přednesl mj. návrh na změnu názvu republiky, státního znaku a armády, avšak bez toho, že by o obsahu své zákonodárné iniciativy informoval kohokoliv z představitelů FS a bez toho, že by obě republiky předtím samy rozhodly o svých státních znacích.*“¹¹¹ Návrh na změnu názvu republiky (z „Československá socialistická republika“ na „Československá republika“), změnu státního znaku (nový státní znak měl být složený z českého lva, slovenského dvojkříže a moravské orlice) a změnu názvu armády (z „Československá lidová armáda“ na „Československá armáda“)¹¹² chápal jako jeden celek a požadoval projednání a schválení těchto návrhů en bloc. Prezident tento požadavek zdůvodňoval provázaností změn a také zabráněním zbytečným ekonomickým ztrátám. Pokud by prezident nezmínil nutnost přijetí všech tří změn najednou, zřejmě by „*Federální shromáždění tehdy bez problémů, i když návrh změny názvu státu nebyl ještě písemně*

¹¹⁰ RYCHLÍK, Jan. Rozpad Československa : Česko-slovenské vztahy 1989-1992. s. 220

¹¹¹ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. s. 147

¹¹² VODIČKA, Karel (ed.) . Dělení Československa : Deset let poté s. 274

rozdán, jej schválilo hlasováním po skončení jeho projevu.“ Vzhledem k jeho odůvodnění a těžko měřitelné autoritě se však nenašel nikdo, kdo by vystoupil byť jen s procedurální námitkou.¹¹³ Federální shromáždění s přihlédnutím k politickým i ústavněprávním argumentům prezidentův návrh neprojednávalo a na jeho půdě vznikla odborná komise, která se změnou názvu a státních symbolů měla zabývat. V médiích se vedla „velmi vzrušená a často až extrémně vypjatá diskuse“.¹¹⁴ Tisk diskusi spojil s celkovou problematikou česko-slovenských vztahů. Prezident Havel navrhl po poradě s představiteli parlamentu novou variantu „Česko-Slovenská republika“ a „skupina českých i slovenských poslanců předložila další alternativu „Československá federativní republika“, o které se prezident rovněž souhlasně zmínil.“¹¹⁵ Návrh s pomlčkou vzbuzoval negativní emoce na české straně, protože příliš připomínal název státu z období tzv. druhé republiky¹¹⁶. Na Slovensku naopak vyvolal nadšení (slovenská reprezentace poukazovala na to, že pomlčka z názvu Česko-Slovensko zmizela až v preambuli Ústavní listiny z roku 1920 a předtím se název s pomlčkou objevil ve Versailleské smlouvě, Pittsburské dohodě na prvních poštovních známkách¹¹⁷). Při hlasování zamítli návrh názvu „s pomlčkou“ čeští poslanci a poslanecký návrh neprošel ve slovenské části horní komory. Dohadovací výbor „přišel s absurdním kompromisem: jelikož pomlčka znamená něco jiného ve slovenštině (spojovník) a něco jiného v češtině (rozdělovník)“¹¹⁸ název státu v češtině měl znít „Československá federativní republika“ a ve slovenštině „Česko-slovenská federatívna republika“.

Taková úprava názvu státu byla z řady důvodů problematická a pochybná a tak dne 19. dubna 1990 na 27. společné schůzi obou komor FS „A. Dubček jménem skupiny

¹¹³ JIČÍNSKÝ, Zdeněk. Československý parlament v polistopadovém vývoji. s. 109

¹¹⁴ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. s. 147

¹¹⁵ STEIN, Eric. Česko-Slovensko : konflikt, roztržka, rozpad. s. 61

¹¹⁶ MĚCHÝŘ, Jan . Slovensko v Československu : Slovensko-české vztahy 1918-1991. s. 93

¹¹⁷ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. s. 147

¹¹⁸ STEIN, Eric. Česko-Slovensko : konflikt, roztržka, rozpad. s. 62

poslanců přednesl nový návrh názvu čs. federace a to „Česká a Slovenská federativní republika“. ¹¹⁹ Tento název byl přijat, když Federální shromáždění přijalo nový ústavní zákon č. 101/1990 Sb., o názvu republiky. Současně byl přijat ústavní zákon č. 102/1990 Sb., o státních symbolech ČSFR. „Státním znakem se stal čtvrcený štít s českým lvem v 1. a 4. poli a slovenským trojvrším v 2. a 3. poli.“ ¹²⁰ Státní heslo „Pravda vítězí“ bylo nahrazeno neutrálním „Veritas vincit“.

„Krise česko-slovenských vztahů byla dočasně překonána.“ ¹²¹

3.3 Dělbba kompetencí

12. prosince 1990 vyvrcholilo „několikaměsíční období úporných jednání o nové koncepci rozdělení působnosti mezi federací a republikami.“ ¹²²

Nejprve byl Federálním shromážděním 19. července 1990 přijat tzv. malý kompetenční zákon (ústavní zákon č. 296/1990 Sb.), zrušil některá federální ministerstva a společnou kompetenci federace a republik (např. v oblasti zemědělství, těžby uhlí apod.), tyto kompetence přešly na republiky. ¹²³

Na důležitém srpnovém jednání v Trenčianskych Teplicích se za účasti tří vlád (dvě republikové vlády a vláda federální - „Federální premiér Čalfa neměl nakonec do jednání možnost nijak zasáhnout a opustil je.“ ¹²⁴) jednalo o přesunu rozsáhlé působnosti (hospodářská oblast, zahraniční politika) z federace na republiky „a byl dohodnut princip „budování federace zdola“.“ ¹²⁵ Ústava federace se měla tvořit až po

¹¹⁹ JIČÍNSKÝ, Zdeněk. Československý parlament v polistopadovém vývoji. s. 115

¹²⁰ WINTR, Jan a KYSELA, Jan (eds.) . Pocta doktoru Marku Antošovi k 30. narozeninám. s. 174

¹²¹ VODIČKA, Karel (ed.) . Dělení Československa : Deset let poté s. 277

¹²² GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. s. 227

¹²³ VODIČKA, Karel (ed.) . Dělení Československa : Deset let poté s. 279

¹²⁴ VODIČKA, Karel (ed.) . Dělení Československa : Deset let poté s. 279

¹²⁵ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. s. 227

republikových ústavách, které by delegovaly na federaci jednotlivé pravomoci. „*Základem všech tří ústav měla být Listina základních práv.*“¹²⁶

Po dalších jednáních v Piešťanech, Kroměříži a Slavkově projednali 5. listopadu 1990 představitelé tří vlád a zákonodárných sborů (FS, ČNR, SNR) v Hrzánském paláci v Praze „*text kompetenčního zákona, který měly jako svou zákonodárnou iniciativu předložit obě republikové národní rady.*“¹²⁷ Federální vláda vyjádřila zásadní souhlas, požadovala však určité změny, to vyvolalo ostrý slovenský nesouhlas s tím, že federální vláda se nemůže vměšovat do dojednaného textu.¹²⁸ Nakonec se podařilo 13. listopadu dojít ke kompromisu a našla se shoda na návrhu textu kompetenčního ústavního zákona. Návrh schválily všechny tři vlády i SNR, ČNR však žádala¹²⁹ provedení několika změn. „*Ve vyhrocené situaci hrozila slovenská reprezentace, že vyhlásí přednost zákonů SNR nad zákony federálními a ČNR odpověděla vypracováním „katastrofického scénáře“ pro případ zániku státu.*“¹³⁰ Poslanci ČNR vytvořili komisi, která měla připravit opatření potřebná v případě nekontrolovaného rozpadu federace.¹³¹

Osud Československa visel na vlásku, pro slovenskou vládu totiž byly partnerem k diskuzi pouze české orgány, federaci upírala právo jednat samostatně. „*Slovensko-česká jednání vlastně slovenská strana pojímala jako jednání o uzavření mezinárodní smlouvy, kde byl předem dojednan text, který oba parlamenty mohou buď přijmout , nebo odmítnout. Nikoliv však jednostranně měnit. Federální shromáždění mělo jen text formálně schválit do podoby ústavního zákona.*“¹³²

¹²⁶ VODIČKA, Karel (ed.) . Dělení Československa : Deset let poté s. 279

¹²⁷ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. s. 227

¹²⁸ VODIČKA, Karel (ed.) . Dělení Československa : Deset let poté s. 282

¹²⁹ Požadavek vzešel z Ústavněprávního výboru, kterému předsedal Jan Kalvoda (zdroj:GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. s. 227)

¹³⁰ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. s. 227

¹³¹ VODIČKA, Karel (ed.) . Dělení Československa : Deset let poté s. 283

¹³² VODIČKA, Karel (ed.) . Dělení Československa : Deset let poté s. 283

Federální shromáždění nakonec 12. prosince 1990 návrh kompetenčního zákona (vycházející z kompromisního „hrzánského návrhu“ a jednání federální vlády z 15. listopadu) poměrem 237 ku 24 (17 poslanců se hlasování zdrželo) schválilo¹³³ jako ústavní zákon č. 556/1990 Sb., kterým se mění ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci. Tzv. kompetenční ústavní zákon č. 556/1990 Sb. bývá označován také jako „haluškový zákon“: František Mikloško řekl, že když se tento zákon schválí, všechny pozve na halušky s brynzou¹³⁴.

Kompetenční zákon provedl níže nastíněné koncepční zásady.

Bylo opuštěno od členění do tří kompetenčních sfér, vypuštěna byla společná kompetence federace a republik a napříště byla upravena jen výlučná federální sféra (pozitivně vymezeno taxativním výčtem) a republiková sféra (negativní zbytkové vymezení). Federální kompetence byly touto úpravou omezeny nad míru funkčnosti federace.¹³⁵

Zároveň došlo „k výraznému přesunu kompetencí z federální na republikovou úroveň, a to ve zcela mimořádném rozsahu (mj. byla opuštěna konstrukce „jednotného hospodářství ČSFR“ a „jednotného vlastnictví ČSFR“ a nahrazena rozlišením vlastnictví federace a vlastnictví obou republik.“ zákon umožnil vytvoření republikových ozbrojených sil, uzavírání republikových mezinárodních smluv, stanovil nová rozpočtová pravidla, rozšířil kompetenci republik vydávat druhotné normativní akty atd.). „Tím byly do struktury státu vneseny prvky, které byly v podstatě konfедераční.“¹³⁶

¹³³ STEIN, Eric. Česko-Slovensko : konflikt, roztržka, rozpad. s. 71

¹³⁴ mj. GRONSKÝ, Ján.: Vývoj československého politického a ústavního systému (přednášky), Praha, PF UK, zimní semestr 2004.

¹³⁵ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. s. 228

¹³⁶ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. s. 228

Některé kompetenční otázky nebyly tímto ústavním zákonem vyřešeny (nenašla se na nich shoda), vyřešení se nechávalo na připravované ústavy. Tím však stále existoval prostor a cesta k dalším kompetenčním sporům. Otázka kompetencí se opět otevřela při jednání o slovenském návrhu státní smlouvy.

3.4 Příprava nové federální ústavy

V roce 1990 se za účelem přípravy nové federální Ústavy konala mezinárodní konference a též byly zřízeny dvě komise, „*partikulárním výsledkem práce obou komisí bylo přijetí Listiny základních práv a svobod – ústavního zákona č. 23/1991v Sb. - v lednu 1991.*“ V průběhu roku 1991 se komise soustředily na vypracování komplexního návrhu nové federální ústavy.¹³⁷ Text ústavy byl prakticky hotov v létě roku 1991.¹³⁸

Komise poslanců pro přípravu nové Ústavy České a Slovenské Federativní republiky byla složena z poslanců Federálního shromáždění, kteří byli za členy komise zvoleni na 6. společné schůzi obou komor FS. „*Součástí komise se dále stali delegovaní poslanci České národní rady a Slovenské národní rady. Celkový počet členů komise činil 34, resp. 35, jejím předsedou byl Alexander Dubček.*“¹³⁹ Poslanci projednávali předložené materiály a návrhy, které jim předložila expertní komise a na základě diskuse členů poslanecké komise „*vzešla určitá doporučení a pokyny k provedení konkrétních korektur, nebo pro další práci expertní komise vůbec.*“¹⁴⁰

Druhou komisí byla Komise expertů pro přípravu nové Ústavy české a Slovenské federativní republiky, tato byla zřízena předsednictvem FS jako pracovní orgán výše uvedené poslanecké komise. Z velké části ji tvořili odborníci na ústavní

¹³⁷ SLÁDEČEK, Vladimír. K legislativní činnosti Federálního shromáždění po listopadu 1989. Právník. 1992, č. 9, s. 773.

¹³⁸ ŠEVČÍK, Vlastimil. Výhledy ústavnosti v novém státě – pokus o analýzu soudu. Právník, 1994, č. 12, s. 1012

¹³⁹ SLÁDEČEK, Vladimír. K legislativní činnosti Federálního shromáždění po listopadu 1989. Právník. 1992, č. 9, s. 772.

¹⁴⁰ SLÁDEČEK, Vladimír. K legislativní činnosti Federálního shromáždění po listopadu 1989. Právník. 1992, č. 9, s. 773.

právo, měla až 18 členů (čtyři byli současně poslanci FS). Komise se v průběhu roku 1991 sešla v plénu celkem jedenáctkrát (docházelo i k jednání užších skupin většinou k dojednání některých otázek). „Závěrečným výsledkem práce expertní komise byl celý návrh federální ústavy, kromě hlavy III.“¹⁴¹ Společný návrh hlavy III. (rozdělení působnosti mezi federaci a republiky) se očekával od národních rad. Návrh předložený expertní komisí obsahoval řadu variant a subvariant. Celistvý návrh měla na svém posledním zasedání projednávat poslanecká komise, ale nedošla k závěru jak s návrhem naložit. Vzhledem k potřebě urychlit přípravu návrhu, sešla se užší ad hoc vytvořená komise, „*kteřá sestávala z poslanců Federálního shromáždění – členů poslanecké i expertní komise. Výsledkem poměrně komplikovaného jednání byla zákonodárná iniciativa*“, která navrhovala změnu alespoň tří hlav ústavního zákona o československé federaci (moc zákonodárná, hlava státu, moc výkonná). V obvyklém legislativním postupu, který následoval, však nebyl přijat.¹⁴²

Přes neúspěch při přijímání komisí předložených návrhů v Federálním shromáždění nebyla činnost komisí zbytečná. Komise přispěly k vypracování Listiny základních práv a svobod a jejich práce se promítla v řadě ústavních zákonů (např.: ústavní zákon č. 91/1991 Sb., o Ústavním soudu ČSFR nebo ústavní zákon č. 327/2991 Sb., o referendu.)¹⁴³

3.5 Zánik federace

Státověda pohlíží na problematiku zániku státu poměrně jednoduše. „*Přestane-li existovat státní moc, nebo přestane-li efektivně působit, stát zaniká.*“ U sdružených států (tedy i federací) dochází k tomu, že ústřední moc přestává působit a nahrazuje ji

¹⁴¹ SLÁDEČEK, Vladimír. K legislativní činnosti Federálního shromáždění po listopadu 1989. Právník. 1992, č. 9, s. 773.

¹⁴² SLÁDEČEK, Vladimír. K legislativní činnosti Federálního shromáždění po listopadu 1989. Právník. 1992, č. 9, s. 774.

¹⁴³ SLÁDEČEK, Vladimír. K legislativní činnosti Federálního shromáždění po listopadu 1989. Právník. 1992, č. 9, s. 774.

působení moci jiné, dosavadní stát zaniká a nový vzniká. „*Při zániku státu však někdy dochází k tomu, že rozpad státu je orgány dosavadního státu legalizován. Tato legalizace je zpravidla posledním aktem zanikajícího státu.*“¹⁴⁴

Zánikem státu se zabývá také mezinárodní právo, které mj. řeší otázku zániku státu jako subjektu mezinárodního práva. Dle faktických okolností lze rozlišit zánik státu rozdělením, spojením, vznikem nového nezávislého státu nebo vojenskou anexí jeho území. Jedním z možných zániků státu, kterým zaniklo i Československo koncem roku 1992, je rozpad státu na několik částí.¹⁴⁵ „*Zákon č. 542/1992 Sb., o zániku České a Slovenské Federativní Republiky z 25. listopadu 1992 v tomto smyslu stanovil, že dnem 31. prosince 1992 zaniká ČSFR a že nástupnickými státy ČSFR jsou Česká republika a Slovenská republika.*“¹⁴⁶

3.5.1 Volby v červnu 1992

Favority voleb, které se konaly 5. a 6. června 1992, byly v české části federace ODS a na Slovensku HZDS. ODS vystupovala s heslem „*Bud' funkční federace, nebo pokojné rozdělení Československa na dva samostatné státy*“ a HZDS požadovalo „*svrchovanost a mezinárodní subjektivitu pro Slovensko*“ přičemž tvrdilo, že tyto požadavky jsou slučitelné s existencí společného státu.¹⁴⁷

Ve volbách zvítězila v České republice konzervativní koalice ODS/KDS, která získala zhruba třetinu hlasů a na Slovensku se také potvrdily předpoklady a přesvědčivě zvítězilo HZDS. Středové politické síly (OH v ČR a ODÚ na Slovensku) ve volbách propadly a nedostaly se do žádného zákonodárského sboru, z politiky tak vypadly takové osobnosti jako Fedor Gál a František Mikloško, na české straně společně s OH odešli (většinou se do vrcholné politiky opět vrátili) Jiří Dienstbier, Pavel Rychetský, Petr

¹⁴⁴ PAVLÍČEK, Václav a kol.. Ústavní právo a státověda : I. díl Obecná státověda. s. 51

¹⁴⁵ POTOČNÝ, Miroslav a ONDŘEJ, Jan. Mezinárodní právo veřejné – Zvláštní část. s. 28

¹⁴⁶ POTOČNÝ, Miroslav a ONDŘEJ, Jan. Mezinárodní právo veřejné – Zvláštní část. s. 29

¹⁴⁷ VODIČKA, Karel (ed.) . Dělení Československa : Deset let poté s. 290

Pithart či Dagmar Burešová.¹⁴⁸ Celkový výsledek voleb¹⁴⁹ a zejména neúspěch středových stran způsobil „polarizaci směrem k „pravici“ v české republice a směrem k „levicovému“ národnímu populismu na Slovensku“.¹⁵⁰

V obou republikách federace současně kandidovali do FS jen republikáni a koalice maďarských stran, které však mimo svou domovskou republiku posbírali jen desetiny respektive setiny procent. Po roce 1989 v Československu politické strany vyvíjely svou činnost omezeny na jednu nebo druhou republiku a chyběla zde strana s federálním mandátem a federálním elektorátem.¹⁵¹ Pokud by tomu bylo jinak a taková federální strana by existovala a uspěla by ve volbách, mohla plnit úlohu prostředníka mezi dominantními stranami v jednotlivých republikách a možná by k rozpadu federace ani nemuselo dojít. To je ale pouhá spekulace autora této práce.

Sestavením federální vlády byl prezidentem Havlem pověřen (ještě o volební neděli 6. června 1992) předseda ODS Václav Klaus. ODS chyběl k většině české části Sněmovny národů jeden hlas (disponovala 37 mandáty), ale protože platil zákaz majorizace, potřebovala slovenského koaličního partnera. V úvahu přicházela HZDS a nebo všechny ostatní strany (včetně levicových SDE a nacionalistické SNS), jedinou myslitelnou variantou tedy byla koalice s HZDS. Pokud by Václav Klaus nebyl při sestavování vlády úspěšný, řada by zřejmě přišla na Vladimíra Mečiara a jeho HZDS by se ocitlo v téměř identické situaci jako ODS. Buď by se s občanskými demokraty spojilo, nebo by muselo koalici utvořit se zbytkem českých stran (včetně komunistů a

¹⁴⁸ STEIN, Eric. Česko-Slovensko : konflikt, roztržka, rozpad. s. 148

¹⁴⁹ Výsledky voleb 1992 (uvedeny jen strany s poslaneckými mandáty): Česko – SL FS: 1. ODS/KDS 33,90% (48 mandátů) 2. LB (KSČM a SDL) 14,27% (19) 3. ČSSD 7,67% (10) 4. SPR-RSČ 6,48% (8) 5. KDU-ČSL 5,98% (7) 6. LSU 5,84% (7) SN FS: 1. ODS/KDS 33,43% (37) 2. LB (KSČM a SDL) 14,48% (15) 3. ČSSD 6,80% (6) 4. KDU-ČSL 6,08% (6) 5. 6,06% (5) ČNR: 1. ODS/KDS 29,73% (76) 2. LB (KSČM a SDL) 14,05% (35) 3. ČSSD 6,53% (16) 4. LSU 6,52% (16) 5. KDU-ČSL 6,28% (15) 6. SPR-RSČ 5,98% (14) 7. ODA 5,93% (14) 8. HSD-SMS 5,87% (14) Slovensko: SL FS: 1. HZDS 33,54% (24) 2. SDE 14,4% (10) 3. SNS 9,39% (6) 4. KDH 8,96% (6) 5. MKDH-ESWS-MLS 7,37% (5) SN FS: 1. HZDS 33,85% (33) 2. SDE 14,04% (13) 3. SNS 9,35% (9) 4. KDH 8,81% (8) 5. MKDH-ESWS-MLS 7,39% 6. SDSS 6,09% (5) SNR: 1. HZDS 37,26% (74) 2. SDE 14,70% (29) 3. KDH 8,89% (18) 4. SNS 7,93% (15) 5. MKDH-ESWS-MLS 7,42% (14) (zdroj: statistics.sk a volby.cz)

¹⁵⁰ STEIN, Eric. Česko-Slovensko : konflikt, roztržka, rozpad. s. 147

¹⁵¹ KLÍMA, Karel; JIRÁSEK, Jiří (eds.). Pocta Jánů Grónskému. s. 361

republikánů). „*Tím zůstala oběma nejsilnějším stranám, české ODS a slovenské HZDS, jenom jedna alternativa: uzavřít koalici se svým největším rivalem a přímým antipodem.*“¹⁵²

3.5.2 Povolební vyjednávání

Během koaličních jednání ODS a HZDS, která probíhala (za zavřenými dveřmi) na různých místech Československa v období od 8. června do 26. srpna 1992 se česká a slovenská strana nedokázaly shodnout na formě státoprávního uspořádání a tak zástupci těchto dvou politických stran v rámci svých jednání dohodli zánik společného státu.

První jednání: Brno, 8. června 1992

Na jednání v Brně předložilo HZDS návrh na uspořádání státu v podobě „*československé hospodářské a obranné unie*“¹⁵³. Návrh předpokládal „*vytvoření paritně složených výborů pro řešení či spíše koordinaci společných záležitostí. Obě republiky měly být samostatnými subjekty mezinárodního práva s vlastním diplomatickým zastoupením.*“¹⁵⁴ Zmíněno bylo i vytvoření dvou emisních bank při zachování společné měny. Společná pro obě republiky měla být také armáda.¹⁵⁵ Představitelé ODS považovali za nepřijatelnou hybridní třetí cestu¹⁵⁶, dvě emisní banky by dle ODS mohly vyvolat inflaci a ekonomický chaos. „*ODS se nicméně ještě nevzdávala naděje na možnost dosažení kompromisu při dalších jednáních, která se konala 11. a 17. června v Praze*“¹⁵⁷.

Druhé jednání: Praha, 11. června 1992

Během druhého jednání „*slovenská strana (...) Čechy vyzvala, aby konkretizovali své státoprávní představy*“. Místopředseda HZDS Michael Kováč trval

¹⁵² VODIČKA, Karel (ed.) . Dělení Československa : Deset let poté s. 226

¹⁵³ VODIČKA, Karel (ed.) . Dělení Československa : Deset let poté s. 226

¹⁵⁴ VODIČKA, Karel (ed.) . Dělení Československa : Deset let poté s. 291

¹⁵⁵ VODIČKA, Karel (ed.) . Dělení Československa : Deset let poté s. 227

¹⁵⁶ VODIČKA, Karel (ed.) . Dělení Československa : Deset let poté s. 227

¹⁵⁷ VODIČKA, Karel (ed.) . Dělení Československa : Deset let poté s. 291

na požadavku „společné měny, pro Václava Kaluse a jeho ODS to bylo ekonomicky nemožné. Jednání nijak nepokročila, ke shodě nedošlo ani v prezidentské nominaci, když HZDS již podruhé odmítla opětovou volbu Václava Havla prezidentem. I když představitelé HZDS do médií prohlašovali, že jim jde o zachování společného státu, jejich požadavky toto však jasně popíraly.¹⁵⁸ Autor této práce se domnívá, že takovými požadavky je například trvání na tom, „že Slovensko se musí stát mezinárodním subjektem se „členstvím v OSN a jiných mezinárodních organizacích“.“¹⁵⁹ Slovenský požadavek na „svobodný svazek dvou samostatných států“¹⁶⁰ se také neslučuje s veřejnosti předkládanými postoji (Vladimír Mečiar například 12. června 1990 na tiskové konferenci v Bratislavě uvedl: „Za smysl jednání považujeme obranu společného státu.¹⁶¹⁾“

Třetí jednání: Praha, 17. června 1992

Do třetího kola jednání šla ODS s požadavkem na rozhodnutí: „*bud' bude vytvořena federální koaliční vláda pro funkční decentralizovanou ČSFR, nebo bude jmenován federální kabinet jen na omezenou, poměrně krátkou dobu.*“ Tento kabinet by měl připravit rozdělení ČSFR.¹⁶² Česká strana nabyla dojmu, že se HZDS rozhodla pro rozdělení federace, jednak Vladimír Mečiar zamítl návrh Václava Klause, aby oba vstoupili do federální vlády, za druhé slovenská strana trvala na financování rozpočtu republik výlučně z vlastních zdrojů.¹⁶³ Od roku 1993 měly republiky hospodařit „každý za své“.¹⁶⁴ Během třetího jednání došlo poměrně snadno k dohodě o paritním složení

¹⁵⁸ STEIN, Eric. Česko-Slovensko : konflikt, roztržka, rozpad. s. 161

¹⁵⁹ VODIČKA, Karel (ed.) . Dělení Československa : Deset let poté s. 228-229

¹⁶⁰ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. s. 459

¹⁶¹ VODIČKA, Karel (ed.) . Dělení Československa : Deset let poté s. 229

¹⁶² VODIČKA, Karel (ed.) . Dělení Československa : Deset let poté s. 230

¹⁶³ STEIN, Eric. Česko-Slovensko : konflikt, roztržka, rozpad. s. 163

¹⁶⁴ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. s. 459

federální vlády, Václav Klaus odmítl funkci předsedy federální vlády a rozhodl se stát předsedou vlády české¹⁶⁵. Na tomto jednání byl „překročen Rubikon“.¹⁶⁶

Čtvrté jednání: Bratislava, 19. června 1992

Na tomto jednání se zástupci ODS a HZDS shodli na programových zásadách federální vlády, ale současně s tím také došlo (kvůli zásadním neshodám ve věci československého státoprávního uspořádání¹⁶⁷) ke konečnému rozhodnutí o zániku ČSFR.¹⁶⁸ „*Ve společném prohlášení (...) ODS potvrdila své stanovisko, že nepovažuje konfederaci za společný stát a dává přednost dvěma zcela samostatným státům.*„ Dohodlo se také, že do 30. září 1992 by mělo být státoprávní uspořádání vyřešeno¹⁶⁹ a „v případě zániku státu“ počítala se začleněním poslanců FS do zákonodárných sborů republik.¹⁷⁰

Páté jednání: Bratislava, 22. července 1992

Schůzky se již Václav Klaus a Vladimír Mečiar účastnili jako předsedové republikových vlád a na jednání šlo o to „*nalézt optimální průběh zániku československé federace*“.¹⁷¹ Koaliční strany se dohodly, že budou společně prosazovat zákony o zániku federace a dělení federálního majetku.

Šesté jednání: Brno, 26. srpna 1992

Definitivní rozhodnutí padlo v noci z 26. na 27. srpna 1992 v brněnské vile Tugendhat. Předsedové republikových vlád Václav Klaus a Vladimír Mečiar se shodli na tom, že „*dnem zániku státu bude 1. leden 1993. Došlo též ke shodě, že bude schválen ústavní zákon o zániku federace a ústavní zákon a ústavní o dělení majetku federace*“ a

¹⁶⁵ VODIČKA, Karel (ed.) . Dělení Československa : Deset let poté s. 291

¹⁶⁶ STEIN, Eric. Česko-Slovensko : konflikt, roztržka, rozpad. s. 162

¹⁶⁷ VODIČKA, Karel (ed.) . Dělení Československa : Deset let poté s. 231

¹⁶⁸ VODIČKA, Karel (ed.) . Dělení Československa : Deset let poté s. 291

¹⁶⁹ VODIČKA, Karel (ed.) . Dělení Československa : Deset let poté s. 291

¹⁷⁰ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. s. 459

¹⁷¹ Lidové noviny 23.7.1992, str. 1 citováno v: VODIČKA, Karel (ed.) . Dělení Československa : Deset let poté s. 291

dohodlo se, že budoucí vztahy České republiky se Slovenskou republikou budou smluvně upraveny¹⁷² hustou sítí smluv¹⁷³.

Další kola jednání proběhla na podzim 1992. Koncem srpna 1992 byl v Jihlavě (po dohodě Václava Klause a Vladimíra Mečiara) stanoven částečný harmonogram legislativního procesu ve FS (dělení majetku, zánik federace, převod kompetencí na republiky) a uzavírání dílčích smluv. Smluv se týkalo jednání republikových vlád v Kolodějích z 10. října 1992. Při dalším jednání vlád se ve Vysokých Tatrách dohodlo nové znění ústavního zákona o zániku federace, avšak návrh ústavního zákona o dělení majetku byl schválen až 9. listopadu 1992 v Židlochovicích na posledním setkání republikových vlád.¹⁷⁴

3.5.4 Volba prezidenta republiky v roce 1992

Funkční období prezidenta republiky zvoleného v roce 1990 bylo dle čl. I ústavního zákona č. 158/1990 Sb. trvalo pouze 24 měsíců. Bylo tedy nutné zvolit hlavu státu znovu, tento úkol připadl Federálnímu shromáždění, které vzešlo z voleb 5. a 6. června 1992. Vlastní volba proběhla na 2. společné schůzi sněmoven FS 3. července 1992. Koalice ODS/KDS navrhla Václava Havla, SPR-RSČ zcela neznámého Juraja Čopa (svůj souhlas s kandidaturou odvolal). Václav Havel nebyl zvolen. V opakované volbě (týž den odpoledne) Václav Havel nezískal podporu slovenské části Sněmovny národů, získal tam pouze 18 hlasů.¹⁷⁵

V následujících týdnech se Federálnímu shromáždění „nepodařilo zvolit prezidenta ČSFR, když se o úřad ucházelo několik zcela neznámých nebo nepřijatelných

¹⁷² GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. s. 468

¹⁷³ VODIČKA, Karel (ed.) . Dělení Československa : Deset let poté s. 233

¹⁷⁴ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. s. 506

¹⁷⁵ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. s. 460

kandidátů¹⁷⁶ (16. července Miroslav Sládek; 30. července Zdeněk Procházka, Zdeněk Pinta, Marie Kristková; 23. září Jiří Včelař-Kotas)¹⁷⁷. V roce 1992 se tedy Federální shromáždění hned pětkrát neúspěšně pokoušelo o volbu Prezidenta ČSFR. Vzhledem k tomu, že Václav Havel reagoval na nezvolení do funkce prezidenta republiky a následné schválení Deklarace o svrchovanosti Slovenska odstoupením z funkce prezidenta ČSFR ke dni 20. července 1992, zůstal post hlavy státu až do zániku federace neobsazen. K rezignaci Václav Havel mj. uvedl: „*Tak jako se nechci stát brzdou historického vývoje, nechci být ovšem ani dosluhujícím úředníkem... Vždy jsem chtěl a i v budoucnu chci tvořit něco dobrého ve prospěch svých spoluobčanů- Funkce federálního prezidenta mi už tvořivou a konstruktivní práci neumožňuje.*“¹⁷⁸ Fakt, že Československo zaniklo s neobsazeným postem hlavy státu, se dnes s odstupem téměř dvou dekád jeví autorovi této práce skoro až symbolický.

3.5.5 Ústava Slovenské republiky

Když se v červnu 1992 dohodli představitelé ODS a HZDS na zániku československé federace k 1. lednu 1993, ukončily se přípravy federální ústavy a zrychlily se přípravy Ústavy ČR a Ústavy SR. Dne 17. července 1992 SNR schválila Deklaraci o svrchovanosti Slovenské republiky. Bylo to první ze tří opatření, které HZDS slibovalo v předvolebním programu. Poté co Vladimír Mečiar objasnil, že „*je zamýšlena jako symbolické politické prohlášení, nikoli jako ústavní akt nebo prohlášení nezávislosti*“¹⁷⁹ ji přijalo 113 ze 147 přítomných poslanců, proti byli poslanci KDĽ a maďarští poslanci¹⁸⁰. Několik minut poté, co byla deklarace přijata, prezident Havel

¹⁷⁶ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. s. 459-460

¹⁷⁷ Volby prezidenta Československé republik. In Wikipedia : the free encyclopedia [online]. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Volby_prezidenta_%C4%8Ceskoslovensk%C3%A9_republiky>

¹⁷⁸ Lidové noviny, 18.7.1992 citováno v: GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. s. 460

¹⁷⁹ STEIN, Eric. Česko-Slovensko : konflikt, roztržka, rozpad. s. 167

¹⁸⁰ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. s. 467

oznámil, že rezignuje na zbytek funkčního období (mělo trvat do října 1992)¹⁸¹. Dne 1. září pak SNR přijala Ústavu Slovenské republiky (č. 460/1992 Sb.), až na výjimky nabyla Ústava SR účinnosti 1. října 1992. „*Jednalo se o tzv. plnou ústavu, tedy ústavu svrchovaného státu, bez odevzdání částí kompetencí vyššímu státnímu útvaru – federaci.*“ Nabytím účinnosti Ústavy SR mohlo Slovensko existovat jako samostatný svrchovaný stát.¹⁸²

Z čistě formálního hlediska byla Ústava SR v rozporu s federálním ústavním řádem, některé části (taxativně uvedeny v čl. 156) měly nabýt účinnosti až se změnami ústavních poměrů ČSFR a část rozporů odstranil ústavní zákon č. 493/1992 Sb., zákon „*utvrdil např. mezinárodněprávní subjektivitu obou republik a právo vytvářet si vlastní emisní banky*“. Podstatně rozšířil kompetence republik a současně také změnil čl. 1 Ústavy (úst. zk. 100/1960 Sb.) a charakterizoval federaci jako „demokratický právní stát, složený z České republiky a Slovenské republiky“.¹⁸³ Základní rozpor mezi slovenskou ústavou a federálním ústavním řádem byl obsažen v čl. 152 ústavy, který zakotvoval nadřazenost (slovenské) ústavy federální legislativě a z čl. 7 (možnost vstupu do a výstupu ze státního svazku) poměrně jednoznačně vyplývalo, že „*Ústava Slovenské republiky byla od počátku koncipována jako ústava samostatného suverénního státu.*“¹⁸⁴

Ústavní soud, který by jinak dle čl. 2 ústavního zákona Federálního shromáždění ČSFR č. 91/1991 Sb., o Ústavním soudu ČSFR mohl rozhodovat mj. o souladu ústavních zákonů národních rad s ústavními zákony Federálního shromáždění, měl zablokovanou činnost, protože čl. 22 odst. 2 ústavního zákona o Ústavním soudu svázal

¹⁸¹ STEIN, Eric. Česko-Slovensko : konflikt, roztržka, rozpad. s. 167

¹⁸² GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. Ústavní systém České republiky : základy českého ústavního práva. s. 51

¹⁸³ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. s. 506

¹⁸⁴ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. s. 469

možnost zkoumat soulad republikových ústav s ústavními zákony FS na den účinnosti nové Ústavy české a Slovenské Federativní republiky.¹⁸⁵

Vyhlašování „svrchovanosti Slovenské republiky jako základu suverénního státu slovenského národa“ a „subjektu mezinárodního práva“ lze z hlediska slovenských národních aspirací a zájmů uznat za legitimní. Na druhé straně však schválením Deklarace a zejména schválením slovenské Ústavy „zanikla československá federace – a to přesto, že čistě formálně se tak stalo až 1. ledna 1993.“¹⁸⁶

3.5.6 Mandát ke zrušení federace

Měly strany mandát ke zrušení federace? Mohli poslanci Federálního shromáždění ČSFR rozhodnout o zániku ČSFR?

Když nová federální vláda předstoupila 16. července 1992 před Federální shromáždění a žádala o vyslovení důvěry, v dlouhé debatě mj. vystoupil i poslanec za sociální demokracii profesor Zdeněk Jičínský, který prohlásil, že „*strany, které zvítězily ve volbách, ale nezískaly nadpoloviční většinu, získaly oprávněně mandát k tomu, aby vytvořily vládu, ale nezískaly mandát k tomu, aby rozhodovaly o osudu státu*“¹⁸⁷.

Je pravda, že ODS a HZDS nedisponovaly potřebnou většinou a k tomu, aby uskutečnily kroky k zániku federace, musely najít další hlasy. Toto se jim podařilo a ústavní zákon č. 542/1992 Sb., o zániku ČSFR byl těsnou většinou ve Federálním shromáždění přijat. Zřejmě by to s jeho přijetím bylo mnohem těžší, pokud by se federálním poslancům nedostalo slibu, že se stanou členy zastupitelských sborů obou republik.¹⁸⁸

¹⁸⁵ WAGNER, Aloisl. První ústava České republiky z hlediska mezinárodního práva. Právník, 1994, č. 3, s. 201

¹⁸⁶ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. s. 467

¹⁸⁷ STEIN, Eric. Česko-Slovensko : konflikt, roztržka, rozpad. s. 168

¹⁸⁸ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. s. 562

Vzhledem k tomu, že (s výjimkou nacionalistické SNS) strany neměly v programu rozdělení společného státu¹⁸⁹ a jak ODS tak HZDS, které o vládě vyjednávaly do povolebního období se společným státem počítaly¹⁹⁰. Vladimír Mikule k tomuto soudí (a autor práce s jeho názorem souhlasí), že „*poslanci zákonodárných sborů nemají mandát k takovým rozhodnutím, na něž voliči v době voleb, kdy je svými hlasy podpořili, nemohli vůbec pomyslet, a tím méně pak k takovým rozhodnutím, která jsou s volebními programy ve výslovném rozporu.*“¹⁹¹

Můžeme si položit otázku, „*zda k zániku ČSFR došlo skutečně z vůle obou národů nebo jen z vůle politických reprezentací, které po červnových volbách 1992 získaly ve státě rozhodující vliv*“¹⁹² a zda pro ně víceméně přímá cesta k rozdělení společného státu nebyla jen „jednodušší“ cesta k plnění vlastního programu, případně zda bylo pro nalezení přijatelného programového kompromisu (mezi ODS a HTDS) a tím i zachování společného státu učiněno dost a zda byly vyčerpány všechny možnosti.

Poměrně komplikované se také jeví hlasování poslanců federálního shromáždění o zákonech souvisejících se zánikem federace ve spojení s tím, že každý poslanec musel složit poslanecký slib. Tento slib zněl: „Slibuji na svou čest a svědomí věrnost České a Slovenské Federativní Republice. Budu dbát vůle a zájmů lidu, řídit se ústavou a ostatními zákony a pracovat k tomu, aby byly uváděny v život.“ respektive "Sľubujem na svoju česť a svedomie vernosť Českej a Slovenskej Federatívnej Republike. Budem rešpektovať vôľu a záujmy ľudu a riadiť sa Ústavou a ostatnými zákonmi a pracovať pre to, aby sa uvádzali do života." Autor této práce se domnívá, že hlasováním o zániku federace poslanci FS nezachovali věrnost ČSFR. A vzhledem k tomu, že rozdělení státu

¹⁸⁹ MIKULE, Vladimír. Zrušení československé federace z hlediska ústavního práva. Právník, 1993 č. 9, s. 789

¹⁹⁰ ŠEVČÍK, Vlastimil. Výhledy ústavnosti v novém státě-pokus o analýzu soudu. Právník, 1994, č. 12, s. 1015

¹⁹¹ MIKULE, Vladimír. Zrušení československé federace z hlediska ústavního práva. Právník, 1993 č. 9, s. 789

¹⁹² ŠEVČÍK, Vlastimil. Výhledy ústavnosti v novém státě-pokus o analýzu soudu. Právník, 1994, č. 12, s. 1014

měla v programu jen SNS a „ještě krátce po volbách, v prvním červencovém týdnu roku 1992 (...) považovalo pouze 16% respondentů rozdělení ČSFR na dva státy za nejlepší řešení“¹⁹³, nedbali svým hlasováním vůle lidu. Autor práce se přiklání Vlastimilu Ševčíkovi a dalším¹⁹⁴, kteří vidí jediný legitimní prostředek, podle kterého ČSFR mohla zaniknout v referendu.¹⁹⁵

3.5.7 Referendum

Dle Ústavy ČSFR (čl. 2 odst. 2) státní moc vykonával lid zákonodárnými sbory, které jsou jim voleny, a lidovým hlasováním (referendem). „Tímto ustanovením je konkretizována obecná zásada vyjádřená v čl. 21 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, že „občané mají právo podílet se na správě veřejných věcí přímo nebo svobodnou volbou svých zástupců“.¹⁹⁶

Možnost konání referenda se do ústavního systému ČSFR dostalo až ústavním zákonem č. 327/1991 Sb., o referendu ze dne 18. července 1991. Podle tohoto zákona se referendum dalo „konat k rozhodnutí zásadních otázek státoprávního uspořádání ČSFR, popř. K rozhodnutí o návrhu na vystoupení jedné z republik z ČSFR.“¹⁹⁷ Jednalo se o zákonodárnou iniciativu prezidenta Václava Havla¹⁹⁸, který referendum „prosazoval jako poslední nástroj řešení zásadních státoprávních otázek, včetně otázky další existence společného státu.“ Podle tohoto ústavního zákona o referendu musel prezident republiky na návrh Federálního shromáždění nebo alespoň jedné z národních

¹⁹³ Lidové noviny, 29.7.1992, str. 3 (výsledky průzkumu IVVM) citováno v: VODIČKA, Karel (ed.). Dělení Československa : Deset let poté ... s. 233

¹⁹⁴ Například také Ján Gronský vidí vproblém v tom, že „o osudu státu rozhodli poslanci, kteří šest měsíců před svým rozhodnutím o zániku státu mu slíbili „na svou čest a svědomí“ věrnost“.(zdroj: GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. s. 562)

¹⁹⁵ ŠEVČÍK, Vlastimil. Výhledy ústavnosti v novém státě-pokus o analýzu soudu. Právník, 1994, č. 12, s. 1014

¹⁹⁶ MIKULE, Vladimír. Zrušení československé federace z hlediska ústavního práva. Právník, 1993 č. 9, s. 789

¹⁹⁷ MIKULE, Vladimír. Zrušení československé federace z hlediska ústavního práva. Právník, 1993 č. 9, s. 789

¹⁹⁸ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. s. 308

rad referendum vyhlásit. V případě, že by alespoň v jedné republice bylo 50 procent voličů pro secesi, federace by do roka přestala existovat.¹⁹⁹

Velmi komplikované by zřejmě bylo formulování otázky referenda, které mělo rozhodnout o budoucí (ne)existenci federativního státu a vůbec celková příprava a jeho následné vyhodnocení či otázka nástupnictví v případě „*vystoupení jedné z republiky z federace*“²⁰⁰. Celkem reálně (vzhledem k průzkumům veřejného mínění) hrozilo, že by si občané vybrali setrvání ve federaci, která však byla dlouhodobě v krizi a nefunkční. Situaci by se po takovém výsledku referenda zřejmě musely pokusit vyřešit nové volby. Zdá se, že použití referenda by přineslo komplikace, které nejsou na první pohled vidět.

*„Nicméně zůstává otázkou, zda – vzhledem k povaze a významu věci – by nešlo o cenu přiměřenou.“*²⁰¹

Ústavní zákon o referendu, který nabízel jedinou ústavně čistou cestu k vyřešení otázky zániku či setrvání federace však zůstal „mrtvou literou“ Prezident Havel a české politické strany byli „*pro referendum a brzké přijetí zákona o jeho provedení, slovenské strany byly téměř jednotně proti.*“ Buď se báli vyslovení se Slováků pro zachování federace (SNS) nebo například tvrdili, že se referendum nemá konat, dokud se nevyčerpají ostatní v úvahu přicházející možnosti (křesťanští demokraté z KDH). Pro referendum bylo zbylé torzo původního hnutí VPN a malá bezvýznamná strana sociálních demokratů.²⁰²

*„Do konce října 1991 podepsalo více než půl milionu Čechů a Slováků „výzvu občanů“ k brzkému referendu, kterou inicioval blízký prezidentův přítel a poradce Pavel Tigrid“.*²⁰³ Veřejnost si referendum přála, tomu nasvědčuje, že se pod výzvu

¹⁹⁹ STEIN, Eric. Česko-Slovensko : konflikt, roztržka, rozpad. s. 109

²⁰⁰ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. s. 308

²⁰¹ ŠEVČÍK, Vlastimil. Výhledy ústavnosti v novém státě-pokus o analýzu soudu. Právník, 1994, č. 12, s. 1016

²⁰² GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. s. 308

²⁰³ STEIN, Eric. Česko-Slovensko : konflikt, roztržka, rozpad. s. 109

posbíralo přes dva miliony podpisů a dle výsledků celostátního průzkumu bylo pro vyhlášení referenda 78% dotázaných v České republice a 66% dotázaných na Slovensku.²⁰⁴

Se značným zpožděním byl vydán zákon č. 490/1991 Sb., o způsobu provádění referenda ze dne 3. prosince 1992, ale referendum se nekonalo. Politické strany měly totiž různé představy o případném uspořádání společného státu do budoucna (federace, konfederace, unie), každá si ho představovala jinak a tak bylo celkem logické, že si každá strana představovala jiné znění otázky v referendu.²⁰⁵

3.5.8 Uvažované způsoby zániku federace

Jak již bylo uvedeno dříve, referendum neproběhlo, ale zřejmě pouze ve spojení s ním mohlo dojít k legálnímu a legitimnímu zániku ČSFR, tato kapitola se tedy věnuje možným a uvažovaným způsobům zániku federace.

V úvahu přicházelo několik možných způsobů „legálního zániku ČSFR“ spojeného s referendem, současně část politických kruhů preferovala zánik federace bez referenda²⁰⁶ (uvažovalo se o zániku ČSFR dohodou mezi republikami případně vydáním deklaráce)²⁰⁷.

S referendem byly spojené zejména následující tři možné způsoby: První možností byl „zánik ČSFR v důsledku schválení návrhu národní rady na vystoupení republiky z ČSFR podle čl. 6 odst. 2 ústavního zákona č. 327/1991 Sb., o referendu.“ Zánik společného státu by v tomto případě následoval po odsouhlasení návrhu národní rady na vystoupení z federace v referendu konaném na území republiky, jejíž národní

²⁰⁴ STEIN, Eric. Česko-Slovensko : konflikt, roztržka, rozpad. s. 110

²⁰⁵ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. s. 396

²⁰⁶ Např. Předseda ČNR Milan Uhde řekl: „Jsem přesvědčen, že je to obsese přímou demokracií. Je to obsese, která se snaží v lidech vyvolat dojem, že nejlépe všechny otázky, zásadní otázky státu, posoudí občan, který kráčí po ulicích“. (zdroj: Rudé právo, 16.9.1992 citováno v: MIKULE, Vladimír. Zrušení československé federace z hlediska ústavního práva. Právník, 1993 č. 9, s. 794)

²⁰⁷ K tomu více MIKULE, Vladimír. Zrušení československé federace z hlediska ústavního práva. Právník, 1993 č. 9, s. 791-794

rada vystoupení navrhla. Druhým způsobem byl „zánik ČSFR v důsledku schválení návrhu Federálního shromáždění na rozdělení ČSFR v referendu konaném na území obou republik“ Federální shromáždění mohlo občanům předložit jen zásadní otázky formy uspořádání státu, tedy otázky, „*keré se vlastní existence federativního státu nedotýkají.*“ Pokud by novela ústavního zákona o referendu umožnila předložit občanům návrh na rozdělení federace, důsledky schválení takového návrhu by byly podobné, jako ve výše uvedeném prvním způsobu. Třetím a posledním uvažovaným způsobem, který by mohl využít referenda bylo „*přijetí ústavního zákona Federálního shromáždění o zániku ČSFR a schválení tohoto ústavního zákona v referendu.*“ Nejprve by FS muselo stanovit (ústavním zákonem) způsob návrh takového zákona a jeho obsah. Zánik státu by byl považován za schválený, pokud by s ním alespoň v jedné republice souhlasila nadpoloviční většina občanů oprávněných hlasovat. Pokud by návrh zákona o zániku ČSFR nebyl schválen, volební období obou sněmoven Federálního shromáždění by skončilo a konaly by se nové volby.²⁰⁸

3.5.9 Zvolený způsob zániku státu

Politická reprezentace se nakonec rozhodla, že referendum v procesu zániku státu vůbec nepoužije a byl zvolily následující postup.

Vlastní zánik federace připravil ústavní zákon č. 493/1992 Sb.. Návrh zákona vznikl na základě jednání politických reprezentací na podzim roku 1992. Tento tzv. „druhý kompetenční zákon“ mj.²⁰⁹ oslabil federální (zejména správní) orgány a rozšířil kompetence obou republik. Tímto zákonem bylo zachováno pouze šest federálních ministerstev. „*Miniaturní vláda Jana Stráského se tím definitivně stala vládou administrativního zabezpečení likvidace společného státu a mohla Federální*

²⁰⁸ MIKULE, Vladimír. Zrušení československé federace z hlediska ústavního práva. Právník, 1993 č. 9, s. 791

²⁰⁹ Již dříve bylo v této práci popsáno, že úst. zákon č. 493/1992 Sb. též odstranil určité rozpory v ústavním řádu po přijetí Ústavy Slovenské republiky a nově formuloval čl. 1 Ústavy.

*shromáždění požádat, aby schválilo její program do 31.12. 1992. Tím byl opětovně potvrzen definitivní termín zániku federace.*²¹⁰

Napoprvé federální shromáždění návrh ústavního zákona projednávalo a nepřijalo (k přijetí chyběl v SL jeden hlas a v obou částech SN po třech hlasech) 1. října 1992. Sněmovna však na návrh sociálnědemokratického poslance Miloše Zemana schválila usnesení, které požadovalo po předsednictvu FS, aby neprodleně ustavilo komisi pro přípravu ústavního zákona o transformaci československé federace v Česko-Slovenskou Unii.²¹¹ Unie však byla jen epizodou a ze série nových česko-slovenských jednání vzešel nový návrh ústavního zákona o zániku československé federace.²¹²

Projednávání nového návrhu přišlo ve FS na řadu na 5. společné schůzi FS, která začala 3. listopadu. Na této schůzi se měl projednávat i návrh ústavního zákona o způsobu dělení majetku ČSFR. V průběhu schůze se ukazovalo, že ústavní zákon o dělení majetku má šanci projít, ale u ústavního zákona o zániku ČSFR se vyskytla komplikace. „*Většina představitelů parlamentních stran totiž vyslovila názor, že vládní návrh ústavního zákona o zániku federace by mělo provázet „kvalifikované stanovisko národních rad“.* A tak se rozhodlo, že FS bude návrh projednávat až se stanoviskem národních rad. Argumentace vycházela z toho, že federace vznikla po dohodě ČNR a SNR a měla by zaniknout z iniciativy národních rad ústavním zákonem FS.²¹³

Ústavní zákon o dělení majetku ČSFR mezi Českou republiku a Slovenskou republiku a jeho přechodu na Českou republiku a Slovenskou č. 541/1992 Sb. byl přijat (jednalo se o šestou variantu návrhu) 13. listopadu 1992. Majetek federace byl

²¹⁰ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. s. 506

²¹¹ Přijetí usnesení, které šlo mimo „hlavní proud“ umožnilo nejspíše to, že poslanci byli po dlouhém jednání unaveni a také k jeho přijetí stačila prostá většina. (zdroj: GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. s. 506)

²¹² GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. s. 504

²¹³ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. s. 517

rozdělen do čtyř skupin (věci movité a nemovité, finanční pohledávky a dluhy, měnové pohledávky, jiná práva a jiné závazky federace a státních institucí). Přicházelo v úvahu několik hledisek (územní princip, poměrný princip a funkční princip zvažoval se i další princip a to princip historický – od toho bylo v průběhu jednání opuštěno). Výsledná úprava dělení federálního majetku byl kompromisem obou stran. Dle územního principu připadl republikám nemovitý majetek, který se nacházel na jejich území (a také s ním funkčně spjatý movitý majetek). Ostatní majetek byl dle poměrného principu rozdělen mezi ČR a SR v poměru 2:1 - Tento poměr vycházel z počtu obyvatel a z představy, že „*občané obou republik se rovným dílem podíleli na vytváření federálního majetku*“ Při dělení majetku bylo přihlíženo k využitelnosti majetku (funkční princip).²¹⁴

Během dělení majetku připadl majetek v hodnotě 430 miliard Kčs ČR a 203 miliard Kčs SR. I přes složitá vyjednávání a komplikace při projednávání (historický princip) lze celkové řešení „*označit za jednoznačně pozitivní, hodné civilizační úrovně dvou historicky spjatých středoevropských národů*“.²¹⁵

Poté, co si FS vyžádalo stanoviska národních rad, se národní rady návrhem ústavního zákona o zániku republiky federace zabývaly 17. listopadu 1992. V ČNR poslanci za HSD-SMS, LSU, LB, SPR-RSČ a ČSSD předložili návrh tohoto znění: „ČNR doporučuje, aby platnost ústavního zákona o zániku ČSFR byla vázána na jeho schválení referendem“. Návrh však neprošel (proti bylo 105 koaličních poslanců) a „ČNR pak doporučila Federálnímu shromáždění zákon urychleně projednat a schválit“. Také SNR zamítla referendum jako podmínku platnosti zákona a přijetí ústavního zákona ve FS podpořila. Do usnesení však přidala (na návrh poslanců SNS), „že ani

²¹⁴ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. s. 518

²¹⁵ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. s. 518

*jeden z nástupnických států nesmí v budoucnosti používat státní symboly zanikající federace, a to ani takové, „které by mohly být s nimi zaměnitelné““.*²¹⁶

Dne 18. listopadu (6. den 5. společné schůze obou komor FS) mělo Federální shromáždění hlasovat o vládním návrhu ústavního zákona o zániku ČSFR, který podpořily obě národní rady, návrh však prošel jen ve sněmovně lidu, to ke schválení pochopitelně nestačilo, ale schůze byla odložena o týden a začal se hledat kompromis v dohodovacím řízení.²¹⁷

Poté co FS své jednání o týden odložilo, ČNR 19. listopadu po dlouhé diskuzi „*schválila usnesení, v němž prohlašuje, že spolu s vládou ČR přebírá „plnou odpovědnost za kontinuitu státní moci na území České republiky a za zajištění oprávněných zájmů a potřeb občanů České republiky“.*“ Část opozice (LB) toto označil za odporující federální ústavě.²¹⁸ Formálně vzato, usnesení opravdu chyběla legalita, v zájmu právní kontinuity však bylo usnesení legitimní.

Schůze federálního shromáždění pokračovala 25. listopadu 1992 za přítomnosti 145 poslanců Sněmovny lidu, 73 poslanců české části a 72 poslanců slovenské části Sněmovny národů. Ústavní zákon o zániku ČSFR nakonec „*prošel nejtěsnějším možným poměrem hlasů: ve Sněmovně lidu pro 93, proti 16, zdrželo se 28 poslanců; ve Sněmovně národů v české části pro 45, proti 7, zdrželo se hlasování 11 poslanců; ve slovenské části SN pro 46, proti 7, zdrželo se hlasování 16 poslanců*“. Přitom v každé části SN bylo pro schválení ústavního zákona (vyhlášený 8. prosince 1992 jako č. 542/1992 Sb.) alespoň 45 hlasů.²¹⁹

²¹⁶ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. s. 561

²¹⁷ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. s. 561

²¹⁸ STEIN, Eric. Česko-Slovensko : konflikt, roztržka, rozpad. s. 204

²¹⁹ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. s. 562

Dle čl. 1 ústavního zákona č. 542/1992 uplynutím 31. prosince 1992 zaniká ČSFR a nástupnickými státy jsou Česká republika a Slovenská republika. Ústavní zákon dále konstatoval se zánikem státu i zánik jeho orgánů, armády, bezpečnosti a státních organizací. Zákon též stanovil nástupnickým státům určité závazky (čl. 3 odst. 2 zakazoval užívání státních symbolů ČSFR a čl. 4. předpokládal přechod federálních poslanců do zákonodárných sborů nových států). „*Realizace těchto ustanovení se již při schvalování zániku federace dosti zpochybňovala, o čemž svědčí i skutečnost, že česká republika brzy poté za svoji vlajku přijala vlajku bývalé ČSFR.*“²²⁰

Tzv. recepční zákon – ústavní zákon ČNR č. 4/993 Sb., o opatřeních souvisejících se zánikem České a Slovenské Federativní republiky byl schválen den před přijetím Ústavy ČR a měl být jistou pojistkou, pokud by se českou ústavu nepodařilo schválit. Měl zajistit kontinuitu (institucionální, právní, mezinárodní) ČR, „*dočasně přejímal v podstatě veškerý ústavní a právní řád ČSFR a legitimoval převod federálních kompetencí na odpovídající české orgány*“. Tento ústavní zákon nabýval účinnosti 31.1992.²²¹

Ústavu České republiky (č. 1/1993 Sb.) schválila „*jako ústavu nového a samostatného českého státu*“²²² Česká národní rada 16. prosince 1992 s účinností od 1. ledna 1993.

3.5.10 Otázka státních symbolů ČR a federálních poslanců

Česká národní rada 17. listopadu 1992 schválila zákon o státních symbolech. Poslanci ČNR se odmítli podílet částí ústavního zákona o zániku federace, který stanovil, že nástupnické státy nesmějí užívat státních symbolů zanikající federace (čl.3 odst. 2). Federální premiér Jan Stráský navrhoval, „*aby se alespoň formálně změnil*

²²⁰ KLÍMA, Karel; JIRÁSEK, Jiří (eds.). Pocta Jánů Gronskeému. s. 50

²²¹ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. s. 565

²²² KLÍMA, Karel; JIRÁSEK, Jiří (eds.). Pocta Jánů Gronskeému. s. 49

*poměr modrého klínu k červenobílým pruhům na vlajce, ČNR to odmítla a demonstrativně přijala vlajku zaniklého Československa za vlajku České republiky*²²³.

Český ani slovenský parlament nepovažoval za závazné ani ustanovení čl. 4 ústavního zákona o zániku federace, který upravoval budoucí složení zastupitelských sborů nástupnických států.²²⁴ Dle ústavního zákona č. 542/1992Sb. měla od 1. ledna 1993 náležet zákonodárná moc v obou nástupnických republikách zákonodárným sborům, složeným z poslanců zvolených v roce 1992 do Federálního shromáždění a obou národních rad. Proti transformaci federálních poslanců do ČNR byla značná část poslanců, „zejména ji odmítali poslanci ODA, strany, která neměla ve Federálním shromáždění ani jednoho poslance“. Počítalo se s tím, že poslanci FS se stanou členy Prozatímního Senátu. Tento ve svém čl. 106 předpokládala Ústava ČR. Zákulisním politickým bojům lze přičítat, že Prozatímní Senát nebyl nikdy ustaven, tím byli vyřazeni čeští federální poslanci (tzv. první liga českých politiků) a stoupl význam poslanců zvolených do české národní rady.

²²³ RYCHLÍK, Jan. Rozpad Československa : Česko-slovenské vztahy 1989-1992. s. 332

²²⁴ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. s. 562

Závěr

Touto prací jsem se pokusil nastínit, jaké byly ústavní aspekty zániku československé federace. V první polovině práce se věnuji samotnému vzniku Československa a jeho následnému ústavnímu vývoji s důrazem na úpravu československých vztahů v rámci Československa. Část práce je věnována událostem v Československu po listopadu 1989, které přinesly pád totalitního režimu ale svým způsobem též otevřely cestu k zániku společného státu. Zvolenou formu úpravy, politická jednání, která k ní vedla a nástin jiných možných řešení přináším

Československo vzniklo v roce 1918 na troskách rakousko-uherské monarchie. Tzv. první republika (s Ústavou z roku 1920) trvala do roku 1938 kdy došlo realizací Mnichovské dohody k okleštění československého území. V listopadu 1938 došlo k přijetí zákonů o autonomii Slovenské krajiny a Podkarpatské Rusi. V březnu 1939 byl Vyhlášen Protektorát Čechy a Morava samostatný Slovenský stát. V říjnu 1940 byla ústavním dekretem prezidenta republiky vyjádřena politická a právní kontinuita československého státu. Kontinuita byla potvrzena revolučními akty na československém území v závěru druhé světové války. Tzv. pražské dohody upravily postavení Slovenska v rámci Československa, byla zřízena Slovenská národní rada. Z voleb v roce 1946 vzešlo ústavodárné shromáždění, v únoru 1948 se dostali k moci komunisté a v květnu 1948 byla přijata nová ústava, která z velké části vycházela z prvorepublikové ústavy. V roce 1960 byla přijata nová tzv. socialistická ústava a byl též změně název státu na Československá socialistická republika. V roce 1968 byla demokratizace zastavena vojenskou okupací Sovětským svazem a dalšími státy Varšavské smlouvy. V tomto roce byl též na základě ústavodárné iniciativy národních rad přijat ústavní zákon o československé federaci.

V roce 1989 vyvrcholila krize komunistického totalitního režimu a tzv. sametovou revolucí došlo k nastolení demokracie. Změna režimu a následné uvolnění

přineslo také první česko-slovenské střety (spory o název státu či kompetence). V březnu a dubnu 1990 došlo hned dvakrát ke změně názvu státu, na Českou a Slovenskou Federativní Republiku byl změněn 23. dubna a pod tímto názvem stát 31.12.1992 také zanikl.

Po parlamentních volbách v roce 1992 bylo o osudu Československa víceméně dopředu rozhodnuto. Až na jednu stranu ve svém předvolebním programu se zánikem státu nepočítal. Ukázalo se, že česká i slovenská strana mají o budoucnosti státu zcela jiné představy, politické reprezentace se nedokázaly shodnout na přijatelném kompromisu a tak se v rámci vyjednávání o povolební koalici rozhodly pro zánik společného státu a samostatnost republik. Ústavní vývoj federace se tak ubíral směrem, který určovaly politická jednání (bylo rozhodnuto, že stát zanikne na základě ústavního zákona Federálního shromáždění bez využití referenda) a vývoj v republikách..

Můžeme konstatovat, že vyhlášením Deklarace Slovenské národní rady o svrchovanosti Slovenské republiky ze dne 17. července 1992 a zejména přijetím a nabytím účinnosti (1. října 1990) Ústavy Slovenské republiky přestala československá federace existovat, byť formálně zanikla o čtvrt roku později na základě ústavního zákona č. 542/1992 Sb., o zániku České a Slovenské Federativní republiky.

S odstupem téměř dvou desetiletí lze snad říci, že i přes jisté výhrady k legalitě a legitimitě zvoleného způsobu se zánik společného státu odehrál důstojným způsobem hodným civilizační úrovně střední Evropy na konci 20. století. Události při rozpadu Jugoslávie ukázaly, že klidný rozchod nebyl ani v Evropě samozřejmostí.

Zvolený rozchod byl zřejmě prospěšný pro oba národy, vzájemné vztahy jsou nadstandardní a i přes oslabující se vzájemné jazykové (malé děti mají problémy s porozuměním slovenštině) a kulturní obohacování k sobě mají Češi a Slováci stále nejbližší. Česká republika i Slovensko se začlenily do euroatlantických struktur a společně s dalšími východoevropskými státy se před 6 lety staly členy Evropské unie

Seznam použité literatury a pramenů

MĚCHÝŘ, Jan . Slovensko v Československu : Slovensko-české vztahy 1918-1991. 1. vydání. Praha : Práce, 1991. 128 s. ISBN 80-208-0225-8.

RYCHLÍK, Jan . Češi a Slováci ve 20. století : Česko-slovenské vztahy 1914-1945. Bratislava : Academica Electronic Press Bratislava a Ústav T.G.Masaryka Praha, 1997. 360 s. ISBN 80-88880-10-6.

RYCHLÍK, Jan. Rozpad Československa : Česko-slovenské vztahy 1989-1992. Bratislava : Academica Electronic Press, 2002. 457 s. ISBN 80-88880-02-5.

VESELÝ, Zdeněk. Dějiny českého státu v dokumentech. 2. rozš. a upr. vyd., V nakl. Epoque 1. vydání . Praha : Epoque, 2003. 495 s. ISBN 80-86328-26-0.

ZIMEK, Josef. Ústavní vývoj českého státu. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1997. 177 s. ISBN 80-21013-54-0.

HARNA, Josef; FIŠER, Rudolf. Dějiny českých zemí II. 1. vydání . Praha : Fortuna, 1998. 279 s. ISBN 80-71685-22-4

GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. Ústavní systém České republiky : základy českého ústavního práva. Praha : Prospektrum, 1994. 240 s. ISBN 80-85431-85-8.

HARNA, Josef. První československá republika : Pokus o demokracii ve střední Evropě. 2. Praha : SPN, 1993. 64 s. ISBN 80-04-26363-1.

WINTR, Jan a KYSELA, Jan (eds.) . Pocta doktoru Marku Antošovi k 30. narozeninám. 1. vydání. Praha : Jan Wintr a Jan Kysela nákl. vlast., 2009. 206 s. ISBN 978-80-254-5890-7.

KENNEY, Padraic. Karneval revoluce : Střední Evropa 1989. 1. Praha : BB art, 2005. 390 s. ISBN 80-7341-562-3.

VODIČKA, Karel (ed.) . Dělení Československa : Deset let poté 1. vydání. Praha : VOLVOX GLOBATOR, 2003. 336 s. ISBN 80-7207-479-2.

MALÝ, Karel, et al. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. 3. přeprac. vyd. Praha : Linde, 2003. 673 s. ISBN 8072014331.

ZIMEK, Josef. Ústavnost a český ústavní vývoj. 3. nezměn. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2006. 179. ISBN 80-210-4094-7

GRONSKÝ, Ján; HŘEBEJK, Jiří. Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. : (1918-1945). 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 1999. 244 s. ISBN 80-7184-458-6.

GRONSKÝ, Ján. Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa III. : (1968 - 1989). 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2000. 308 s. ISBN 80-246-0024-2.

GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa II : 1945-1960. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2006. 510 s. ISBN 80-246-1210-0

GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV : 1989-1992. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2007. 649 s. ISBN 978-80-246-1389-85

PAVLÍČEK, Václav, et al. Ústavní právo a státověda : Ústavní právo České republiky. Vyd. 2. Praha : Linde Praha a. s. , 2008. 797 s. ISBN 978-80-7201-694-5.

JIČÍNSKÝ, Zdeněk. Československý parlament v polistopadovém vývoji. 1. vydání. Praha : NADAS - AFGH, 1993. 176 s. ISBN 80-7030-186-4.

STEIN, Eric. Česko-Slovensko : konflikt, roztržka, rozpad. 1. vydání. Praha : Academia, 2000. 371 s. ISBN 80-200-0752-0.

PAVLÍČEK, Václav a kol.. Ústavní právo a státověda : I. díl Obecná státověda. 1. vydání. Praha : Linde, 1998. 365 s. ISBN 80-7201-141-3.

POTOČNÝ, Miroslav a ONDŘEJ, Jan. Mezinárodní právo veřejné – Zvláštní část. 4. doplněné a rozšířené vydání. Praha: C.H. Beck, 2003, 482 s. ISBN 80-7179-801-0.

KLÍMA, Karel; JIRÁSEK, Jiří (eds.). Pocta Jánů Gronskeému. Plzeň : Aleš Čeněk, 2008. 614 s. ISBN 978-807380-094-9.

SCHMID, Karin; HORSKÝ, Vladimír. Das Ende der Tschechoslowakei 1992 in verfassungsrechtlicher Sicht : Hrsg. Karin Schmid, Vladimír Horský ; Einführung zu den Verfassungstexten von Zdeněk Jičínský und Vladimír Mikule. Berlin : Berlin-Verlag, 1995. 192 s. ISBN 3-87061-469-2.

SLÁDEČEK, Vladimír. K legislativní činnosti Federálního shromáždění po listopadu 1989. Právník. 1992, č. 9, s. 761-778.

ŠEVČÍK, Vlastimil. Výhledy ústavnosti v novém státě – pokus o analýzu soudu. Právník, 1994, č. 12, s. 1011-1027.

MIKULE, Vladimír. Zrušení československé federace z hlediska ústavního práva. Právník, 1993 č. 9, s. 785-794

WAGNER, Alois. První ústava České republiky z hlediska mezinárodního práva. Právník, 1994, č. 3, s. 201-210

BENÝŠKOVÁ, Jarmila. Sametová revoluce: chronologie událostí a soupis literatury [online]. Hradec Králové : Knihovna města Hradce Králové, 2005 [cit. 2010-08-19]. Dostupné z WWW: <<http://www.knihovnahk.cz/ODDELENI/BIS/LETAKYaSOUPISY/revoluce.rtf>>.

Český statistický úřad. VOLBY.CZ [online]. 2010 [cit. 2010-08-18]. Dostupné z WWW: <<http://www.volby.cz>>.

Štatistický úrad Slovenskej republiky. Parlamentné voľby [online]. 2010, 16.6.2010 [cit. 2010-08-18]. Statistics.sk. Dostupné z WWW: <<http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=4490>>.

Český statistický úřad. CZSO.CZ [online]. 200? [cit. 2010-07-31]. Výsledky voleb v Československu (mandáty ve společných zákonodárných sborech). Dostupné z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EAADE/\\$File/422008k03.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EAADE/$File/422008k03.pdf)>

Občanské sdružení TOTALITA.CZ. TOTALITA.CZ [online]. c2010 [cit. 2010-08-17]. Dostupné z WWW: <<http://www.totalita.cz>>.

Zakarpattia.net [online]. c2009 [cit. 2010-08-18]. Vznik Československa - Zakarpatská Ukrajina. Dostupné z WWW: <<http://zakarpattia.net/zakarpatska-ukrajina/historie/vznik-ceskoslovenska.html>>.

ŠIŠKA, Miroslav. Novinky.cz [online]. 16.11.2009 [cit. 2010-08-18]. Cesta k vládě národního porozumění. Dostupné z WWW: <<http://www.novinky.cz/specialy/dokumenty/184481-cesta-k-vlade-narodniho-porozumeni.html>>.

Podstránky kategorie: Dějiny Československa. In Wikipedia : the free encyclopedia [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, 16.1.2006, last modified on 13.8.2010 [cit. 2010-08-21]. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Kategorie:D%C4%9Bjiny_%C4%8Ceskoslovenska>.

Volby prezidenta Československé republik. In Wikipedia : the free encyclopedia [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, 2.8.2010, last modified on 15.8.2010 [cit. 2010-08-21]. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Volby_prezidenta_%C4%8Ceskoslovensk%C3%A9_republiky>.

Stenozáznamy. In Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. PSP.CZ [online]. 2010 [cit. 2010-08-17]. Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/>>.

GRONSKÝ, Ján.: Vývoj československého politického a ústavního systému (přednášky), Praha, PF UK, zimní semestr 2004.

Resumé – Ústavní aspekty zániku československé federace

Práce se zabývá problematikou ústavních aspektů zániku československé federace (České a Slovenské Federativní Republiky), která formálně zanikla k 31.12.1992.

Téma své diplomové práce jsem si vybral, protože mi bylo blízké již od prvního ročníku mého studia na právnické fakultě. Poprvé jsem se k němu dostal na vědeckém semináři Doc. Gronského, který se věnoval postavení Slovenska v Československu.

V práci jsou využity informace ze zdrojů dostupných studentům Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze (monografie, sborníky, učebnice, znění zákonů, časopisecké a internetové články, stenografické záznamy, vysokoškolské přednášky). Práce vychází z většího množství zdrojů tak, aby byla syntézou použitých pramenů (za použití přímých citací i parafrází s důsledným citováním původních autorů) a dostatečně pokrývala zvolené téma.

Diplomová práce je rozdělena do tří kapitol, které se dělí na podkapitoly. Tyto podkapitoly obsahují ještě jednotlivé části.

V úvodu jsem si stanovil cíl práce, popsat zánik Československa z pohledu ústavního práva. Pro lepší kontext je do práce zařazen i vznik Československa a jeho vývoj do roku 1992.

První kapitola obsahuje dvě podkapitoly. V jednotlivých částech těchto podkapitol je popsán vznik společného státu Čechů a Slováků - Československa.

Druhá kapitola je rozdělena na čtyři podkapitoly, které se věnují ústavnímu vývoji Československa v letech 1918-1992 s důrazem na česko-slovenské vztahy.

Třetí kapitola se v pěti podkapitolách věnuje samotnému zániku Československa. Podkapitola 3.1 popisuje vývoj událostí po roce 1989. Podkapitola 3.2 se zaměřuje na tzv. pomlčkovou válku. V podkapitole 3.3 je nastíněna problematika dělby kompetencí. Přípravě nové federální ústavy je věnována podkapitola 3.4. Poslední podkapitola 3.5 se věnuje samotnému zániku federace a je rozdělena do deseti částí (volby v červnu 1992, povolební vyjednávání, volba prezidenta republiky v roce 1992, Ústava Slovenské republiky, mandát ke zrušení federace, referendum, uvažované způsoby zániku federace, zvolený způsob zániku státu, otázka státních symbolů ČR a federálních poslanců).

V závěru je práce stručně shrnuta (od vzniku Československa přes jeho ústavní vývoj až do jeho zániku dne 31.12.1992.)

Abstract - Constitutional aspects of the termination of the Czechoslovak Federation

The thesis deals with problems of constitutional aspects relating to termination of the Czechoslovak Federation, which was abolished on 31.12. 1992

I have chosen this theme because I am interested in this theme since the first grade of my studium at the Law faculty. I had better access to this theme after the attendance of Scientific seminar leaded by Doc. Gronský called Slovakia in constitutional history of Czechoslovakia.

The thesis uses sources available to students of Law faculty (monography, collections, university textbooks, texts of laws, articles, stenograph records, university lectures).

The thesis is grounded on the synthesis of many sources with emphasis on consistent citing sources of the original authors. The thesis is composed of three chapters, which are divided into subchapters. These subchapters contain parts. In introduction I set the aim of thesis to describe the aspects of termination Czechoslovakia. For better context is in thesis genesis and development of the federation.

Chapter one consists of two subchapters. There are described conditions of formation of Czechoslovak state.

Chapter two consists of four subchapters, which describe Constitutional development of Czechoslovakia (1918-1989) with focus on Czech-Slovak relations.

Chapter three refers in five subchapters to termination of Czechoslovakia. Subchapter 3.1 describes development after the year 1989. Subchapter 3.2 describes the Hyphen War (Dash War). Subchapter 3.3 describes division of competencies. Subchapter 3.4 describes preparation a new federal constitution. Subchapter 3.5 consists of ten parts (election of June in 1992, post-election negotiations, presidential election, constitution of the Slovak republic, mandate to cancelling federation, the referendum, considered forms of termination of the federation, choosed form termination and its constitutionality, the question of the state symbols of the Czech republic and members of federal parliament).

In Conclusion I briefly summarized events from development of Czechoslovak in 1918 to termination in 1992.

Klíčová slova / Kyewords

Zánik, Československo, Federace

Termination, Czechoslovakia, Federation